

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури
Імені професора Олега Мішукова

**«Специфіка й сутність перекладацьких умінь у період повоєнної
відбудови економіки та суспільства»**
Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка
Спеціальності 035 Філологія
Освітньо-професійної (наукової) програми
Філологія (германські мови та літератури
(переклад включно))
Резніченко Карина Ігорівна

Керівник: к. філол. н., доц. Хан О. Г.
Рецензент: стейкхолдер ОПП, керівниця
центру міжнародного співробітництва
Херсонської ТПП Пономаренко Л. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Роль перекладу у становленні української культури	7
1.1. Історія перекладу та перекладознавства в Україні.....	7
1.2. Значення перекладу в сучасному житті.....	18
1.3. Переклад у контексті інформаційної війни.....	30
РОЗДІЛ 2. Особливості перекладацької праці в різних історичних і суспільно-політичних умовах	39
2.1. Перекладацькі функції та їхня роль у діяльності перекладача.....	39
2.2. Сфери діяльності перекладачів у воєнні й повоєнні часи.....	43
2.3. Вимоги до військового перекладача.....	45
2.4. Ідеологія в контексті теорії перекладу.....	48
РОЗДІЛ 3. Повоєнне відновлення України: від плану до втілення	53
3.1. Збитки України внаслідок військових дій.....	53
3.2. Стратегії відновлення економіки України.....	54

ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність. Дослідження специфіки та сутності перекладацьких умінь і навичок у контексті повоєнної відбудови економіки та суспільства України є актуальною і важливою проблемою національного рівня, особливо у зв'язку з подіями, що відбулися протягом останнього десятиріччя. Від Революції Гідності на Майдані до анексії Криму, від війни на сході України до повномасштабної на всій території України, цей період супроводжується великими перетвореннями й викликами для країни, та її народу зокрема. Революція Гідності, яка відбулася на Майдані у 2013-2014 роках, розпочала новий етап в історії України й разом з Тим вибудувала нові соціокультурні реалії. Ці події призвели до переоцінки політичного курсу країни та її зовнішніх відносин, що вимагає від перекладачів нового рівня професійних умінь і навичок для ефективної комунікації та співпраці з міжнародними організаціями. У світлі цих змін, дослідники займаються встановленням ролі перекладачів у побудові міцних зв'язків і взаємодій з міжнародними партнерами в умовах нової української реальності.

Анексія Криму Росією у 2014 році й бойові дії на Сході України призвели до складної геополітичної ситуації. У цьому контексті,

перекладацькі навички стали надзвичайно важливими для забезпечення зв'язку й розуміння подій, які відбуваються в східних регіонах.

Повномасштабна війна у 2022 році стала великим викликом як для військових, так і для цивільних громадян. Умови війни потребують збереження життя, матеріальних і культурних цінностей, а також відновлення інфраструктури й економіки, у яких перекладачі, особливо військові, відіграють ключову роль. Вимоги до військових перекладачів включають високу мовну компетентність, розуміння військових термінів і стратегій, а також здатність працювати в умовах великого психологічного навантаження та стресу. Видатні українські вчені такі, як Віктор Балабін, Максим Білан, Богдан Дзись, Павло Матюша, Олена Юндіна й Сергій Янчук, займалися дослідженням окремих аспектів теорії військового перекладу й теоретичним обґрунтуванням поняття, завдань, функцій і вимог до військового перекладача. Вивчення останніх разом з розробкою підготовки для військових перекладачів стає надзвичайно важливим завданням для підтримки військової діяльності й ефективної комунікації з міжнародними союзниками.

У сучасних умовах обмеженості ресурсів і потребі швидкого відновлення, дослідження специфіки й сутності перекладацьких умінь і навичок стає надзвичайно актуальним. Вивчення ролі перекладачів у сприянні міжнародній співпраці, збереженні культурного спадку й ефективному використанню ресурсів є ключовим для досягнення цілей повоєнної відбудови України. Ці дослідження стимулюють розробку практичних стратегій відновлення й сприяють забезпеченню стійкого та структурованого використання перекладацьких вмінь для розвитку країни в цілому.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри української й іноземної філології та журналістики Херсонського державного університету за темою: 0117U 003763 «Вплив лінгвальних та

екстралінгвальних чинників на формування фахівця з іноземних мов у сучасному мультикультурному просторі»

Мета дослідження: визначення специфіки перекладацьких умінь і навичок у повоєнній відбудові економіки та суспільства.

Завдання дослідження:

- розкриття історичного розвитку перекладу й перекладознавства в Україні та ролі видатних перекладачів у цьому контексті;
- визначення змісту перекладацької діяльності за різних історичних і соціально-політичних обставин;
- дослідження ролі перекладу у веденні інформаційної війни за дискурсивний простір;
- розкриття поняття, завдань і функцій службової діяльності й формування основних вимог до військового перекладача;
- проведення аналізу економічних, соціальних та культурних збитків, завданих Україні внаслідок військових дій;
- вивчення стратегій та ініціатив щодо повоєнного відновлення української держави.

Об'єкт дослідження: перекладацька діяльність у контексті повоєнної відбудови економіки та суспільства.

Предмет дослідження: специфіка перекладацьких вмінь і навичок, їх вплив на ефективну комунікацію й процес повоєнної відбудови економіки й суспільства.

Методи дослідження: у ролі основного методу використано метод дедукції, а також прийоми зіставлення, узагальнення, систематизації та аналізу вивченого матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження. Основні результати, отримані в процесі вирішення поставлених завдань і становлять наукову новизну дослідження, полягають у наступному:

- використанні інтердисциплінарного підходу до вивчення зазначеної проблеми завдяки об'єднанню аспектів з перекладознавства, військової справи, політики й економіки;
- розширенні теоретичних знань у галузі перекладознавства завдяки всебічному аналізу перекладацьких умінь і навичок у контексті повоєнної відбудови економіки та суспільства;
- поглибленні розуміння сутності перекладацьких умінь і навичок й окресленні сфер їхнього використання у воєнний і повоєнний періоди;
- розкритті сутності перекладу як інструменту у боротьбі з дезінформацією;
- наданні стратегій щодо повоєнної відбудови економіки та суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у сприянні підготовці майбутніх перекладачів й у покращенні якості та ефективності професійної перекладацької діяльності для міжнародної співпраці; сприянні розробці політик і стратегій у повоєнній відбудові економіки та суспільства. Робота може стати основою для подальших досліджень у галузі перекладознавства й міжнародних відносин.

Апробація результатів дослідження. Основні результати роботи були обговорені на II Міжнародній науково-практичній конференції «ЛІГВІСТИЧНІ ОБРІЇ ХХІ СТОРІЧЧЯ», 28-29 листопада 2023 року, м. Івано-Франківськ.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

Роль перекладу у становленні української культури

1.1. Історія перекладу та перекладознавства в Україні

Перші згадки про перекладацьку діяльність на території сучасної України з'явилися ще в IX столітті, коли у 864 році за наказом імператора Візантії Михайла III до українських земель були надіслані грецькі монахи Кирило та Мефодій для проповідування християнської віри слов'янським народам. Початок їхньої діяльності ознаменувався створенням алфавіту відомого як кирилиця, на основі якого здійснювалися переклади текстів релігійного спрямування, зокрема Нового Заповіту, Псалтирю й молитовнику з грецької церковнослов'янською мовою. Появу іншої перекладної літератури з описами основ, філософського підґрунтя, обрядів і звичаїв християнства пов'язують з офіційним хрещенням Русі у 998 році. Усвідомлення в перші десятиліття XI століття князем Ярославом Мудрим значення Болгарського царства як головного посередника й передавача перекладної літератури за часів існування Київської Русі посприяло виникненню власної.

Набуття Київською Руссю провідної ролі у середньовічній Європі завдячує великій кількості перекладів релігійної літератури, зокрема патристичної та гомілетичної, датованої XI – початком XIII століття. [30, с. 79–80].

Переклади візантійських хронік мали істотне значення для розвитку культури, особливої уваги серед яких заслуговують переклади «Хроніки Георгія Амартола» й «Хроніки Іоанна Малали». [30, с. 80]. Прикладом тогочасних перекладів книг світського характеру постають «Повість про Акіра Премудрого» й «Повість про Варлаама та Іоасафа». [30, с. 104].

Переважання буквалістського характеру більшості виконаних перекладів розглянутого періоду цілком закономірно пояснювалося релігійним характером першоджерел, створених мовою, тісно пов'язаною з народною мовою Київської Русі. Проведенні дослідження виявили високий рівень перекладацької майстерності, проявленої, наприклад, у перекладі «Іудейської війни» Йосипа Флавія. Про вільне виконання тогочасного перекладу свідчать як відчуття стилістичної розкутості перекладача, тобто його не прив'язаність до синтаксису оригіналу, так і відсутність максималістського буквалізму разом з прагненням до ритмізації. [46, с. 22].

Попри не здійснення прямих перекладів класичної античної літератури, окремі фрагменти давньогрецьких і давньоримських творів були представлені в різних збірках.

За часів Монгольської навали у перекладах, датованих другою половиною XIII й XIV століть, панував відповідний настрій та переважали відповідні мотиви, зокрема утопічного й есхатологічного характерів. [42, с. 35–36]. Цей період відомий «Сказанням про Індійське царство», «Повістю про Макарія Римського». Переклади зазвичай виконувалися з грецької, латинської чи давньоєврейської мов. [46, с. 22].

Київ як культурний і політичний центр слов'янського та європейського світів з кінця XIII століття поступово почав втрачати свої позиції. Багато культурних цінностей було вивезено на північ. На східнослов'янських землях

остаточно сформувалися три чітко відокремлювані мови й культури – російська, українська, білоруська. [41, с. 22]. Церковнослов'янська ж залишилася книжковою.

Попри займання релігійними книгами провідного місця у перекладній літературі, період з XIV по XVII століття характеризується подальшим розвиненням перекладацького мистецтва, поступовим втрачанням перекладами анонімності й отриманням перекладачами суспільного визнання. [9, с. 5]. Видатним перекладачем цього періоду є Максим Грек, ченець, який у 1515 році на прохання Великого князя Василя III прибув до Москви з Афона. Він не тільки захоплювався, але й присвятив усе своє життя перекладам переважно релігійних книг. Окрім того, Максим Грек займався внесенням виправлень до здійснених раніше перекладів і написанням коментарів. Необізнаність ані з російською, ані зі старослов'янською мовами на початку його перекладацької діяльності призвела до поетапності у виконанні перекладу. На першому етапі відбувався переклад з грецької латиною, на другому етапі – з латини старослов'янською. Максима Грека нерідко звинувачували в кощунстві та ересі через порушення усталених традицій під час виправлення старих перекладів. Міркувавши про мистецтво перекладу, він дотримувався думки про необхідність ретельного аналізу оригіналу задля виявлення в ньому всіх прихованих нюансів й алегорій. Досягнення цієї мети потребувало від перекладача не тільки знання мови, але й володіння широким спектром філологічних знань й проведення значної підготовчої роботи. Максим Грек зосереджував увагу на лексиці, ритмічній організації та кінетичних особливостях грецької мови, необхідних при відтворенні перекладу. [64].

Часткове зміщення напрямку перекладацької діяльності на користь світської літератури призвело до умовного поділу перекладачів на чотири категорії. Перша категорія складалася зі штатних перекладачів різних відомств, здебільшого іноземців (поляків, німців, голландців), чиї переклади рясніли дослівністю, важкістю, незграбністю й плутаністю через недостатній

рівень володіння мовою перекладу. Друга категорія була представлена невеликою групою вчених-монахів, серед яких можна виділити Єпіфанія Славинецького, Арсенія Грека й Діонісія Грека, доробки яких становили переважно переклади релігійних текстів з латини або з грецької мови. Представників третьої категорії нерідко називали перекладачами за сумісництвом через невелику кількість здійснених перекладів. Четверту категорію становили освічені заможні люди. [46, с. 24].

Спроба формулювання основних систем перекладу належить чеській дослідниці Светлі Матхаузеровій, які, на її думку, характеризуються:

- 1) дослівним відтворенням оригіналу, або перекладом «від слова до слова», під час перекладання літургійних текстів;
- 2) вільним перекладом, або перекладом «за змістом», під час перекладання світської літератури;
- 3) існуванням школи Максима Грека з панівною «граматичною теорією перекладу», прибічників якої цікавили граматичні особливості мов оригіналу й перекладу;
- 4) синтетичною теорією перекладу, простежуваній у творчості Симеона Полоцького, погляди й вимоги якого, зокрема про переклад як змісту, так і способу вираження, висунуті у трактаті «Жезл правління», вважають прогресивними через їх спільність з класичними авторами й авторами Ренесансу. У своїй монографії «Давньоруські теорії мистецтва слова» Светла Матхаузерова доходить висновку: *«Теорія перекладу у XVII столітті синтезувала в собі усі крайні можливості. В ній поєдналися теорія перекладу «за смислом» і «за літерою», теорія вільного та строго послівного перекладу з переважанням як граматичного, так і естетичного аспектів. Переклади богословських текстів і методи перекладу світської літератури взаємоперетиналися»*. [34, с. 54].

Збереження українською культурою свого перекладу, навіть попри переміщення культурного центру слов'янських народів, завдячує її достатній розвиненості. XV століття ознаменувалося появою нових редакцій, зокрема Старого Заповіту та Євангелія, XVI століття – перекладами «Логіки» Авфисафа, «Таємни таємних», «Шестикрила» й «Псалтирю» Федора Жидовина. [46, с. 25]. Протягом XV–XVII століть переклад посів місце власне української літератури. Переклад або переказування практично всіх творів здійснювався з польської мови через перебування значної частини сучасної території України у складі Речі Посполитої. Одночасно відчувався вплив Московського царства. Серед найвідоміших навчальних закладів цього періоду можна виділити Острозьку Академію, засновану у 1576 році князем Острозьким, і Києво-Могилянську Академію, засновану у 1659 році. [44].

Посилення конфронтації між Річчю Посполитою й Московським царством за вплив на українські землі у XVII столітті призвів до припинення виконання перекладів українською мовою. Погіршення мовної ситуації в цілому й розвитку перекладу зокрема спричинено приєднанням України до Московського царства у 1654 році, зумовлене відсутністю її державної самостійності, перебуванням російської мови у безпосередньому сусідстві до української, активним впровадженням заборонної політики щодо видання книг українською мовою з початку XVIII століття. [27, с. 162–163]. 21 липня 1721 року було видано наказ щодо надсилання всіх книг з українських друкарень до Синоду.

Розвиток перекладацької діяльності зазнав переломного моменту за часів реформ Петра I на початку XVIII століття. Цей період примітний переходом від теологічних до світських перекладів. Втілення економічних і політичних реформ стали поштовхом до розвинення різних видів перекладу, серед яких науковий, технічний, військовий, дипломатичний, й висунення до них якісніших вимог. [9, с.6].

Друга половина XVIII–XIX століть характеризується як переважанням європейських тенденцій в галузі перекладу, так і зверненням перекладачів до

художньої літератури, панівні настрої яких влучно передав поет Василь Тредіаковський: *«Перекладач від творця тільки що ім'ям різниться. Ще скажу вам більше: коли творець мудрий був, то перекладачу мудріше слід бути»*. Важливим постав вплив розвитку перекладної літератури на процес активного формування літературної російської мови. Слід відзначити Михайла Ломоносова, Олександра Сумарокова й Василя Тредіаковського за супроводження власних поетичних перекладів теоретичними міркуваннями, у яких наголошувалося на важливості перекладацької праці, її творчого характеру. [9, с. 6]. Цьому етапу розвитку перекладацької діяльності притаманно три особливості. Перша полягає у набутті нових форм організації на прикладі іноземної колегії, де працювали професійні перекладачі, й Російської Асамблеї – першої професійної організації перекладачів, створеної у 1735 році при Петербурзькій Академії Наук. До завдань Асамблеї входило не тільки відбір книг до перекладу, але й розробка правил і принципів роботи перекладачів, критична оцінка їхніх доробок. Академія займалася підготовкою майбутніх перекладачів. Згодом, у 1748 році, президентом Академії було оприлюднено імператорський наказ Єлизавети, у якому наголошувалося на збільшенні кількості перекладів нерелігійних (світських) книжок, а також на залученні представників усіх соціальних верств до активної перекладацької діяльності. Перекладачів стали заохочувати гонорарами. Друга особливість – зміна характеру книжок для здійснення перекладу. Окрім наявних перекладів класичної літератури з'явилися переклади інформативного спрямування. Характерним є зміна складу мов оригіналу. Перевага надавалася сучасним європейським мовам: французькій, німецькій та англійській. Зниження інтересу до польської мови пояснюється розподілом Польщі й втратою нею своєї державності. До Російської імперії відійшли польські землі, заселені етнічними українцями, до яких висувалися культурні вимоги, супроводжувані суспільно-політичними й економічними реформами. Вітчизняна література не могла повністю задовольнити ці потреби. [46, с. 25–26].

Початок XIX століття ознаменувався поступовим поліпшенням ситуації завдяки формуванню літературної української мови й безпосередньо української літератури. Попри позитивні зрушення в області перекладу, розповсюдженням явищем на теренах Російської імперії було посилення тиску на українську літературу й переклад, всупереч чому сформувалося явище власної української традиції літературного перекладу. Першим слід зазначити Григорія Сковороду (1722–1794). До пера цього відомого філософа належать поетичні й прозові переклади з латини. Бувши теоретиком, Григорій Сковорода чітко розмежував поняття *translatio*, «достойного перекладу», й *interpretatio*, «вільного перекладу», чи «переспіву». Втім, доволі часто можна побачити ототожнення Сковородою перекладу з переспівом. Очевидним є надання філософом переваги поняттю *interpretatio* над поняттям *translatio*, тому не завжди спостерігається адекватне віддзеркалення всіх особливостей оригінального тексту при здійсненні ним перекладу. [12, с. 22].

В українському перекладі також представлений травестійний напрямок, найвідомішими представниками якого є двоє українських письменників – Іван Котляревський (1769–1838) і Петро Гулак-Артемівський (1790–1865). «Травестія (від італ. *travestire* – *перевдягати*) – один із різновидів бурлескної, гумористичної або сатиричної поезії, у якому твір серйозного або й героїчного змісту та відповідної форми переробляється, «перелицьовується» у твір комічного характеру з використанням панібратських, жаргонних зворотів». [56]. «Енеїда» Івана Котляревського – найоригінальніший приклад травестії української літератури, створеної на основі героїчної поеми Вергілія. Письменник вдався до майстерного перевдягнення в українське національне вбрання героїв свого твору, гумористично зображених на тлі національного побуту. [61]. Окрім майстра травестійної поеми, слід зазначити майстра травестійної оди – Петра Гулака-Артемівського, який запам'ятовується своїми «Піснями Гараська», травестійними переспівами од Горация. Ці переспіви перекладають з

дотриманням вульгарного стилю й мови. Поряд з улюбленою мовою письменника – мовою п'яниць і жартівників, присутня й серйозна лірична мова. [15].

20-ті – 30-ті роки XIX століття знаменують бурхливий розвиток українського художнього перекладу. Особливу увагу поетів-романтиків привертала твори російської та польської літератур. Льва Боровиковського (1806–1889), випускника Харківського університету й учня Петра Гулака-Артемівського, вважають реформатором української системи віршування. До його творчого доробку входять як переклади творів Олександра Пушкіна й Адама Міцкевича, так і переспів «Світлани» Василя Жуковського під назвою «Маруся». У цей час серед переважної більшості українських творів панувала тенденція до не відтворення національної своєрідності оригіналів або принаймні їхніх формальних характеристик, тобто поети тяжіли до скорочення або, навпаки, розширення текстів оригіналу. [46, с. 28].

У 1840–1850 роки український художній переклад збагачується творчістю Тараса Шевченка (1814–1861), зокрема циклом «Давидові псалми», у яких майстерно об'єднано власні переклади з переспівами окремих біблійних віршів. Особливість останніх полягала у збереженні образної системи оригіналів разом з наданням їм дещо іншого ідейного забарвлення. [23].

Водночас наростання обертів політики, спрямованої на впровадження репресивних заходів проти української мови й культури, позбавило художній переклад елементарних умов розвитку. Так, 1863 рік ознаменувався виданням Валуєвського циркуляра, який обмежував публікацію творів українською мовою. [51, с. 75–77].

Друга половина XIX століття відзначилася розквітом творчості Михайла Старицького (1840–1904), відомого своїм внеском в історію вітчизняного перекладу, чия увагу привертала трагедія Шекспіра «Гамлет», а також сербський народний епос, поезія Михайла Лермонтова, Олександра

Пушкіна й Миколи Некрасова. Виконані ним художні переклади багаті на нові засоби поетичної мови, зокрема неологізми. [31]. Перекладацька спадщина Пантелеймона Куліша (1819–1897) складається з 15 п'єс Шекспіра, творів Гете, Гейне, Байрона, Шиллера та інших, частина з яких наближена до переспівів. Характерне використання «староруської» (староукраїнської) мови у літературній діяльності позначилося на відсутності бурлескних елементів у лексиці й натомість наявності старослов'янizmів для урочистості й піднесеності характеру. Пантелеймон Куліш відомий першим повним перекладом Біблії українською мовою, який по його смерті довелося завершувати Івану Пулію (1845–1918). [38]. Британським і закордонним біблійним товариством 1903 роком було видано першу повну Біблію українською мовою («Святе писмо Старого і Нового Завіту»), перекладеною Пантелеймоном Кулішем, Іваном Нечуєм-Левицьким й Іваном Пулієм.

Автор численних перекладів, великий поет і вчений Іван Франко (1856–1916) трохи пізніше розгорнув свою перекладацьку діяльність. До його доробок входять переклади першої частини «Фауста» Гете, «Мертвих душ» Миколи Гоголя, політичної лірики Гейне, великої кількості творів Олександра Пушкіна, Михайла Лермонтова, Миколи Некрасова, західноєвропейських балад і пісень, творів античності. [13]. У своїй статті «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» Іван Франко зробив критичний аналіз польського перекладу одного зі своїх відомих віршів. Автор статті виступав на захист повноцінного художнього перекладу, який мав на меті відтворення оригіналу у єдності форми й змісту. Він наголошував: *«Переклади чужомовних творів, чи то літературних, чи наукових, для кожного народу являються важним культурним чинником, даючи можливість широким народним масам знайомитися з творами й працями людського духу, що в інших краях у різних часах причинилися до ширення просвіти та підіймання загального рівня культури»*. [57, с. 397]. Незадоволений рівнем перекладацтва в Україні, поет нарахував велику кількість сумнівних перекладів. Іван Франко, обіймавши

посаду редактора «Літературно-наукового вісника» й «Українсько-руської видавничої спілки», мав змогу особисто переконатися у низькому рівні володіння німецькою мовою випускниками гімназії та у їхній невідповідності думати й передавати думки інших українською мовою.

Неоціненний внесок у розвиток історії вітчизняного художнього перекладу зробила Леся Українка (1871–1913), відома перекладами ліричних віршів Гейне, прози Миколи Гоголя й Максима Горького, уривків з творів Гомера, Данте й Байрона, ліричних пісень давнього Єгипту й гімнів з давньоіндійської «Рігведи». [51, с. 125–129]. Творча спадщина Павла Грабовського (1864–1902) нараховує велику кількість, виконаних за допомогою підрядників, перекладів, які вважають за видатні художні твори завдяки збереженню чіткого уявлення про оригінал. Сам перекладач наголошував: *«В кожному творі для мене мають увагу головна думка та загальний характер, дрібниці мені – ніщо»*. [10, с. 296].

Панування радянської влади відоме своїм неоднозначним ставленням до українського художнього перекладу, чільне місце у якому належало теоретику й практику Максиму Рильському (1895–1964), знаному перекладами поем Адама Міцкевича «Пан Тадеуш» і Вольтера «Орлеанська Діва», роману Олександра Пушкіна «Євген Онєгін», новел Мопассана, оповідань Джека Лондона, повістей Миколи Гоголя, трагедій Шекспіра, ліричних творів, написаних російською, білоруською, французькою й німецькою мовами. [29, с. 136]. 1920-ті роки позначилися його переслідуванням офіційною критикою за «декадентство» й «невідповідність сучасним потребам соціалістичного життя» через членство у мистецькому угрупованні «неокласиків». Як і решта однодумців, Рильський, хоча й обурений панівною ідейно-політичною й літературною атмосферами, був вимушений безпосередньо не реагувати на політичні події та цілковито ізолюватися від прикрої реальності. Публікація його віршу «На світі є співучий Лянґедок» й поеми «Сашко» викликала шквал гострої критики й призвела до тюремного ув'язнення строком на рік. Решті неокласиків

пощастило менше: їх було репресовано у концтабори, де вони й загинули. [46, с. 29]. Микола Бажан (1904–1983) у своїх перекладах, як «Витязь в тигровій шкурі» Руставелі, «Фархад і Ширін» Навої тощо, відтворював найтонші нюанси думок авторів, зосереджував увагу на особливостях поетичної мови оригіналу, на її ритміці й фонетиці. [29, с. 136]. Творча майстерність Бориса Тена (1897–1983), який є автором перекладів із давньогрецької («Іліади» й «Одисеї» Гомера, трагедій Есхіла й Софокла, комедій Аристофана), англійської (трагедій Шекспіра), німецької (драм Шиллера), польської (драм Словацького, поезій Міцкевича), характеризується поєднанням глибинного наукового проникнення до оригіналу із застосуванням широкого спектра можливостей художніх засобів української мови. [29, с. 136].

Трагічні події 1930-х років ознаменувалися втратою українським перекладом його найвідоміших й найталановитіших синів, представників «розстріляного Відродження»: Миколи Вороного, Михайла Драй-Хмари, Дмитра Загули, Миколи Зерова, Валеріана Підмогильного, Павла Пилиповича. [46, с. 29]. Інтерес Миколи Зерова (1890–1937) викликали не тільки латинські, польські, французькі, італійські, англійські, російські й білоруські художні твори, але й теоретичне обґрунтування питань перекладознавства, висвітленні у його статтях «У справі віршованого перекладу» й «Брюсов – перекладач латинських поетів». [20], [19].

Друга половина 1940-х – початок 1950-х років позначилась активізацією української перекладацької діяльності, об'єктом якої виступала переважно радянська література, що негативно вплинуло на кількість перекладів з інших мов. На прикладі скандальновідомого подарункового видання «Дон Кіхота» Сервантеса спостерігається як тенденція до виконання перекладів іншомовних творів не з мови оригіналів, а з їхніх російських відповідників, так і тенденція до відродження виконання буквального перекладу й появи своєрідного «перекладацького» варіанту української мови,

наповненого калькуваннями, штучно створеними словами й відтвореними граматичними конструкціями. [51, с. 224].

Період «відлиги», який припав на кінець 1950-х – початок 1960-х років, характеризується послабленням ідеологічного контролю. Ситуація з перекладом частково поліпшується. Цей період ознаменувався виходом журналу «Всесвіт», спеціально присвяченому перекладам іншомовних творів, виходом антологій та збірань творів класичних зарубіжних письменників; відкриттям відділів перекладної літератури у видавництвах; активною перекладацькою діяльністю з європейських і східних мов. На цих засадах й розпочалося формування відомої української школи художнього перекладу. Двома найвідомішими представниками цієї школи були Григорій Кочур (1908–1994), ерудит, знавець світової літератури, засуджений за звинувачення в українському націоналізмі, у майбутньому організатор літературних сил, й Микола Лукаш (1918–1988), поліглот, перекладач з чотирнадцяти мов, відомий своїм сміливим підходом до розв’язання складних перекладацьких проблем і частими експериментами з мовними засобами, переклади якого довгі роки були заборонені до друку. [29, с. 136–137].

Отже, здійснення літературних перекладів посприяло зростанню статусу перекладача художньої літератури, які своєю працею вбачали внесок у розбудову держави, на чому й наголошували у вступних і коментарях до перекладених творів. Нерідко спостерігалось позиціювання перекладача як суперника автора й намагання першого перевершити другого.

1.2. Значення перекладу в сучасному житті

За часів існування перекладацької діяльності спостерігається тісний зв’язок її теоретичних і методологічних положень зі світоглядними позиціями й методологією певних наук – філософією, філологією, політикою, економікою тощо. Тенденція до залежності від інших наук – цілком

природне й необхідне явище. На цих засадах виникла сучасна наукова теорія перекладу разом з іншими науковими дисциплінами.

1. Суспільно-політичне значення перекладу.

Розвинене суспільство неможливо уявити без перекладачів і здійснюваного ними перекладу. Змінам ставленню до перекладу, його значущості, місцю у суспільному житті народу, змісту перекладацької діяльності, її специфіці, вимогам до перекладу посприяли зміни у суспільному бутті, світогляді, а також економічний і культурний розвиток.

Взявши до уваги історичний аспект, виконання перекладу сягає своїм корінням V–III тисячоліття до нашої ери. Примітною постає одна біблійна легенда, у якій простежується зв'язок між виникненням перекладу й вавилонським стовпотворінням. [65, р. 158].

Спочатку перекладом послуговувалися для здійснення релігійних обрядів, пізніше, з появою й поширенням торговельних відносин, для укладання різного роду угод. [26, с. 12]. З плином часу відбулося виокремлення перекладацької справи в специфічний вид людської діяльності, привілейованої у суспільстві. Підтвердженням останнього є існування цілої касты перекладачів на прикладі Давнього Вавилону, Шумер; виконання перекладів вельможами, красномовцями, філософами на прикладі античного світу; заснування королем Альфредом гуртку перекладачів на прикладі середньовічної Англії. Згодом переклад здебільшого став справою літераторів і науковців, а перекладацька діяльність набула рис, притаманних нашому часу, нові соціальні стимули якої завдячують своїй появі змінам соціальних відносин. [50]. Сприяння перекладом розвитку як культурних, так і міждержавних зв'язків стає засадою збагачення національно-духовної культури надбаннями інших народів.

Піднесення науково-технічного розвитку суспільства передбачало вирішення перекладачем складніших завдань разом з відповідним зростанням вимог до перекладу й виникненням нових його видів. Більш того,

від перекладача очікували наявності високо розвинених розумових здібностей, пам'яті й миттєвої реакції на висловлене.

Ілько Корунець виділяє такі рівні суспільно-політичного життя здійснення перекладу:

- 1) рівень глав держав (офіційні візити високопоставлених осіб);
 - 2) глобальний (міжнародний) рівень (міжнародні організації та установи);
 - 3) міждержавний рівень (зовнішні справи);
 - 4) внутрішньодержавний рівень (внутрішні справи);
 - 5) індивідуальний, або міжособистісний рівень (міжособисті зустрічі).
- [26, с. 160–161].

Застосування перекладу на вищезазначених рівнях слугує гарантом стабільності зв'язків, уникнення конфліктних й подолання кризових ситуацій. При цьому послуговуються:

- 1) перекладом, здійсненим людиною: письмовим, усним, письмовим й усним;
- 2) комп'ютерним перекладом;
- 3) змішаним перекладом: автоматичним, традиційним. [52, с. 23].

Джерелами інформації постають засоби масової інформації, фоно- або письмові записи промов, будь-які письмові матеріали. Усний переклад виконується на лінійному, послідовному й синхронному рівнях. Лінійний рівень – найнижчий рівень усного перекладу, сферою використання якого є побутовий рівень суспільних відносин. Наступним рівнем є послідовний, сферою використання якого є різні рівні соціально-суспільних відносин, які вимагають вільного володіння перекладачем як мовою оригіналу, так і мовою перекладу, й високої фахової підготовки. Синхронний переклад – найвищий рівень усного перекладу, характеризується відірваністю від джерела інформації перекладача-синхроніста, до якого висуваються високі вимоги,

серед яких володіння культурою мови, дипломатичність, вихованість, коректність. [26, с. 112–116, 120–123].

Незаперечний факт тісного зв'язку й прямої залежності перекладацької діяльності від суспільного життя. Як відомо, суспільство безпосередньо й опосередковано впливає на розвиток перекладу й перекладознавства: спонукає (потрапляння до України величезної кількості творів представників «золотого віку» європейської та американської літератур у ХІХ столітті сприяло зростанню попиту на їх переклад вітчизняними перекладачами й літераторами задля якнайшвидшого ознайомлення україномовної аудиторії із шедеврами світової літератури) й гальмує (середньовічне явище інквізиції заперечувало переклад творів релігійного спрямування західноєвропейськими мовами). [52, с. 24].

Встановлення значення й ролі перекладу у суспільному житті досягається завдяки зв'язку з соціологією, наукою про дослідження структур і законів розвитку суспільства.

Отже, перекладацька діяльність має важливе суспільно-політичне значення.

2. Національно-культурне значення перекладу.

Наявність різних рівнів перекладацької діяльності спонукає перекладача до ознайомлення з національно-культурною специфікою одиниць мови оригіналу, потребує ретельного добору їхніх перекладних відповідників, що впливає на збагачення національної культури. З одного боку, маємо справу з культурними надбаннями інших народів, з другого боку, з власними творами для їхньої популяризації та розповсюдження цілком неповторної національної культури, набутті знання про яку сприяють поглибленню міжнародних відносин і контактів. Ще у ХІІІ столітті Роджером Беконом було наголошено на важливості обізнаності перекладача як посередника між представниками двох чи більше культур з історією, країнознавством, філософією, етикою, культурою різних народів для досягнення простоти здійснюваного перекладу.

До специфічних національно-культурних елементів належать не тільки художні твори, але й одиниці інших мовних рівнів. На сьогодні дослідниками укладено типологію невідповідностей різних мов. [7], [8], [21]. Першочергової уваги заслуговують лексеми-реалії. Дослідники називають їх безеквівалентною лексикою, екзотизмами, варваризмами, локатизмами, етнографізмами, етнолексемами, етнокультурною лексикою, культурно-конотативною лексикою, країнознавчою лексикою, алієнізмами, фоновими словами, словами з культурним компонентом, лакунами, прогалинами, словами з нульовим еквівалентом. За справедливими зазначеннями Євгена Верещагіна, Віталія Костомарова, Сергія Влахова й Сидера Флоріна, вищеперераховані терміни не доцільні для позначення зазначеного мовного явища через зіставлення їхнього значення з визначенням її стилістичної характеристики (локатизми), семантики слова з національно-етнічним компонентом значення (етнолексеми) тощо. [7]. Найвлучніший є термін реалії або безеквівалентної лексики, що не має відповідних перекладних еквівалентів у мові перекладу. Юрій Сорокін надав цим мовним одиницям визначення «культурем», яким і нині послуговуються науковці. Культурем є словами або словосполученнями на позначення об'єктів, предметів, обрядів, властивих життю одного народу, насичених національно-культурною інформацією. Іноземці знайомляться з обрядами, традиціями, стравами, ширше – з культурою, історією, соціальним розвитком країни, народу, етносу. Усі ці мовні одиниці охоплюють історичну, територіальну, національну й побутову сфери використання, загальною рисою яких постає відсутність еквівалентів у мові перекладу. Реалії не піддаються перекладу на загальній підставі, натомість користуються описовим або комбінованим способами перекладу.

Сергій Влахов і Сидер Флорін класифікували мовні одиниці за певними категоріями:

- 1) предметні назви, що характеризуються:

- географічними реаліями (назвами рослин, місцевостей, географічних назв);
 - етнографічними реаліями (назвами страв, одягу, житла й транспорту);
- 2) суспільно-політичні реалії, що пов'язані з:
- реаліями-назвами одиниць адміністративно-територіального устрою;
 - назвами органів влади;
 - реаліями суспільно-політичного життя;
 - військовими реаліями;
- 3) виділення у межах однієї мови «своїх» (національних, локальних і мікролокальних одиниць) й «чужих» реалій (інтернаціоналізмів);
- 4) виділення на рівні двох мов внутрішніх, притаманних однієї з мов, і зовнішніх, однаково чужих для двох мов, реалій;
- 5) виділення за часовою приналежністю сучасних й історичних реалій.
- [7, с. 51–68].

Без або частково еквівалентні мовні одиниці наявні на всіх мовних рівнях:

- 1) на рівні графем частковим еквівалентом англійської «h» є українське «г» фрикативне й «г» дзвінке;
- 2) на рівні морфем відбувається запозичення з англійської мови таких префіксів, як анти- , бі- тощо. Нефлективність англійської мови унеможлиблює відтворення українських флексій взагалі на прикладі множини іменників, яка передається перенесенням значень українських флексій на англійські суфікси -s, -es;
- 3) на фразеологічному проміжному рівні виникають певні розбіжності при перекладі лексичних й фразеологічних одиниць, які здебільшого є безеквівалентними;

4) на граматичному рівні безеквівалентними вважаються, наприклад, англійські категорії артикля й герундію, частковоеквівалентними – метакатегорії перфектності й подовженості дії. Відповідно неможливе відтворення англійською мовою українських категорій роду, відмінку, стану тощо. Невідповідність граматичних категорій призводить до проблем, пов'язаних з повноцінністю й правильністю передавання певних конструкцій при перекладі, наприклад, англійських інфінітивних конструкцій, герундіальних комплексів, дієприкметникових зворотів. [53].

Вживання вищезазначених мовних одиниць і категорій може призвести до виникнення так званих «мовних бар'єрів», особливо якщо вони супроводжуються жестами. Історія znana багатьма фактами, коли нехтування як вербальними, так і невербальними реаліями призводило до конфліктів міжнародного рівня через неоднакове розуміння представників різних культур однакових жестів. Уникненню «мовних бар'єрів» допоможе транскрипція, транслітерація, створення неологізмів, заміна реалій еквівалентними словосполученнями й реченнями, приблизний або контекстуальний переклад. [7].

Недоцільним постає зведення «бар'єрів» між культурами до суто мовних, адже їх можна звести до форм ввічливості у ділових листах і співбесідах, особливостей графіки, метрики, інтонації.

Як вже згадувалося, ставлення до перекладу не завжди було однаковим. Зміни значення перекладу для духовної культури суспільства призвели до змін традиційних видів перекладу (буквального, вільного, адекватного) й появи нових.

3. Загальнонаукове значення перекладу.

Проблематикою перекладу переймаються не тільки традиційно перекладацькі дисципліни, але й інші – суміжні й несуміжні, яка полягає у

визначеності сутності й встановленні практичного значення перекладу у різних наукових галузях. Розглянемо детальніше.

Значення перекладу для розвитку бізнесу й економіки. Перекладацька діяльність безпосередньо впливає на розвиток сфери економіки й бізнесу. Широкого розповсюдження в межах України зазначені відносини набувають у 90-і роки ХХ століття завдяки створенню економічних і бізнес-структур на зразок закордонних через внутрішньодержавні перетворення. Панівний економічний стан охарактеризувався не тільки появою величезної кількості нових понять, які одразу входили в ужиток, на прикладі *активів, бізнес-плану, маркетингу, пасивів, собівартості*, але й економічних термінів.

Нововведення разом з запровадженням нової економічної політики потребували ввезення численної кількості відповідної літератури (здебільшого англійсько- й німецькомовної), яка вимагала невідкладного перекладу. Здійснення перекладу відбувалось або фахівцями різної професійної підготовки коштом державного бюджету, або любителями коштом комерції. Виконанні переклади грішать некоректністю й невідшліфованістю. Тенденція до поступового зменшення обсягів напливу галузевої літератури позначилася на коригуванні перекладачами не тільки повних адекватних перекладів, але і їх адаптуванні, реферуванні, орієнтованих на різні вікові категорії та рівень професійної підготовки реципієнтів. Водночас спостерігається тенденція до збільшення кількості проведення бізнес-турів, постійним відвідувачем яких є перекладач, робота якого зводиться як і до здійснення послідовного й синхронного перекладу, так і до проявлення ерудиції та обізнаності з лінгвістикою, країнознавством, банківською справою, економікою, аудитом, маркетингом, оформленням ділових паперів тощо. [52, с. 31].

Перекладачів також запрошують на міжнародні наукові й практичні конференції, конгреси, симпозіуми з економічних, енергетичних, екологічних питань, банківських і фінансових справ. Отже, цей рівень роботи не пробачає помилок і дилетантства.

Значення перекладу для збагачення мови й літератури. У різні історичні періоди прослідковується неоднозначність й навіть протилежність висловлення думок теоретиками й практиками перекладу стосовно його внеску у розвиток і збагачення мови й літератури. Поповнення літературного складу кожної розвиненої нації відбувається шляхом художніх, науково-технічних, юридичних, офіційно-ділових перекладів, тобто шляхом професійної, якісної діяльності перекладачів. Так, наприклад, фонд світової літератури останнім часом збагатився художніми перекладами з багатьох мов світу, які своєю чергою стають надбанням тієї нації, мовою якої виконано переклад. З упевненістю можна сказати, що твори, написані Гете, Шекспіром, Драйзером, Данте, Петраркою й перекладені українською, є надбанням національної літератури. [26, с. 160].

Переклад як мовна діяльність зосереджений на мові як такій. Обов'язковою вимогою постає вільне володіння перекладачем мовою оригіналу й мовою перекладу, викликаною специфікою діяльності, яка передбачає його взаємодію не тільки з людьми, але й з мовами.

Переклад – це складний лінгвістичний процес трансформації усних і письмових текстів з однієї мови іншою. Завдяки йому стає можливим розповсюдження певної інформації, перетворення систем художніх образів і персонажів твору мови оригіналу у систему в мові перекладу. Переклад послуговується законами мови.

Склад кожної літературної мови, на яку здійснюється переклад, збагачується новими граматичними конструкціями, словосполученнями, лексемами, а іноді морфемами, графемами й звуками, тобто відбуваються міжмовні запозичення на всіх мовних рівнях.

Лексичний (семантичний) рівень зазнав найбільших змін. [26, с. 22]. Наприклад, українська мова, при виконанні нею перекладу, запозичила з англійської такі лексеми, як *джентльмен*, *леді*, *лорд*, з французької – *актор*, *балет*, *вернісаж*, з німецької – *дах*, *флігель*, *шпиталь*, з італійської – *комедія*, *новела*, *соната*, з іспанської – *корида*, *сієста*, *фієста*. З української мови

відповідно запозичили такі лексичні одиниці, як *борщ*, *козак*, *колядка*, *рушник*, *пампушки*, *плахта*, *хата* та інші.

Нерівномірний розвиток народів вплинув на вибір мов перекладу, так, до XVI століття переклад здійснювався латинською мовою, у XVI столітті з'являються переклади з іспанської, у XVII – з англійської, у XVIII – з німецької. [50]. XVIII–XIX століття ознаменувалися спробою виконати переклади літературною українською мовою, привнісши до вітчизняної літератури нові жанри, форми, сюжети, художні засоби, а до мови – нові лексеми, фраземи, синтаксичні конструкції.

Відомий факт використання перекладу як універсального засобу семантизації та перевірки набутих знань. Існує й інший аспект проблеми взаємодії мови й перекладу. Переклад визначається встановленням і підтриманням міжмовних контактів, які характеризуються запозиченням одиниць різних мовних рівнів, ставлення носіїв до яких не завжди прихильне разом з неоднаковим сприйманням запозичень різними мовами. Наприклад, німецька мова znana «низьким ступенем готовності» до їх сприйняття, натомість англійська, французька й українська – «високим». [53]. Переклад справедливо вважають не тільки шляхом збагачення мов, але й джерелом мовного пуризму.

«Прояви мовного пуризму не є спрямованими проти іншомовних запозичень і неологізмів взагалі, але вони завжди спрямовані проти "конкретного" чужого в мові». [60, с. 180–181]. Пуризм являє собою непрофесійну ненаукову діяльність, спрямовану на штучне збагачення мови запозиченнями без врахування тенденцій розвитку певної мови.

Нерозривність зв'язку пуризму з процесом розвитку мови й з перекладацькою діяльністю має негативний характер. Об'єктом вивчення пуристів постають мовні неологізми й запозичення, яких, на їхню думку, слід уникати. [60, с. 180–181]. Насправді ж, вони нерідко спричиняють появу неологізмів. Ця проблема повинна вирішуватися дослідженням мовних норм і законів фахівцями-філологами.

Комплексне вивчення перекладу неможливе без літературознавчих і лінгвістичних наук, зокрема без мовознавства й літературознавства, які допомагають у вирішенні низки питань, наприклад, виконання порівняльного аналізу твору мови оригіналу та його перекладу, анатомізації поетичного твору тощо. Завдяки мовознавству у перекладі й перекладознавстві відповідно з'являються нові методи дослідження мови й критерії проведення перекладацького аналізу текстів. [53].

Слід також зосередити увагу на важливості літературознавства й естетики для філософсько-історичного аспекту через відображення літературою культурного й естетичного суспільного життя.

Отже, збагачення національної та світової літератури новими творами й взаємозбагачення мов на різних мовних рівнях відбувається шляхом перекладу. Він викликає неабиякий інтерес мовознавчих і літературознавчих дисциплін.

Значення перекладу для філософії. Актуальні питання філософії, а саме питання про роль мовних знаків у процесі пізнання, проблема взаємозв'язку трьох складових (мови, ідеального образу й об'єкта), питання про поєднання форми зі змістом, тісно пов'язані з проблематикою перекладу.

На прикладі інших наукових галузей переклад і філософія взаєморозвиваються. Ще з часів Аристотеля й Діогена більшість творів світової літератури були перекладені всіма розвиненими мовами світу.

Зважаючи на державний устрій та панівний політичний режим, спостерігається тенденція до ретельного добору філософських творів для здійснення їхнього перекладу, як це було у роки «холодної війни», коли перекладу піддавалися твори матеріалістів, а ідеалістичні теорії навпаки критикувались і спрощувались. Іноді філософська теорія лягає в основу ідеології країни. [26, с. 32].

Отже, обмеженість зв'язку перекладознавства з філософією зводиться до суто методологічних питань. Побудова серйозних концепцій, висування нових засадничих ідей щодо змісту перекладу й закономірностей його

розвитку неможливе без достатнього вивчення філософських проблем перекладознавства на практиці. Філософія уможлиблює не тільки визначення специфіки характеру перекладу, а й розв'язання конкретних питань (наприклад, щодо залежності перекладу від таких чинників, як конкретні історичні умови, суспільні зміни, світогляд перекладача).

Значення перекладу для історії. Історія як суспільна наука найближча до перекладу й перекладознавства, науково-технічна база якого розвивається й удосконалюється завдяки використанню фонових знань і застосуванню історичного підходу. Важливість історичної науки пояснюється неможливістю дослідження й остаточністю визначення правильності перекладу без зіставлення його змісту з певними історичними обставинами.

Крім того, невирішеними залишається низка проблем і завдань з історії перекладу, наприклад, встановлення авторства деяких перекладів та їхня належність до певної історичної доби, дослідження впливу життя народу на становлення й розвиток перекладу й перекладознавства. Вищезазначені проблеми розглядаються як перекладознавцями, так й істориками. [52, с. 37].

Важливо зазначити, що перекладені твори не лише є ілюстраціями певної історичної події або доби, але і їхнім складником, специфічним історичним явищем зі своїми причинами й законами існування. [65, р. 47].

Отже, використання принципу історизму під час здійснення перекладу творів потребує урахування із:

- соціальною дійсністю тієї доби, що відбивається у перекладі (ідеями, моральними засадами, способом мислення);
- авторським часом, тобто з періодом життя й творчості автора;
- явищами, подіями, представленими у творі мови оригіналу, тобто з відтвореною історичною добою;
- станом мови, що ознайомлює з найхарактернішими ознаками й особливостями часу створення оригіналу.

Значення перекладу для психології. 70-і роки ХХ століття ознаменувалися не тільки бурхливим розвитком психолінгвістики, але й встановленням значення психології для перекладу. Дослідження й розуміння перекладу як процесу людської діяльності, визначення його специфіки як творчого процесу, природи, динаміки, функціональних механізмів, факторів розвитку й існування неможливе без психології. Розв'язання проблеми «фальшивих друзів перекладачів» спирається на психологію, адже виникнення неоднакових асоціативних зв'язків спричинює неправильність у розумінні й перекладі міжмовних омонімів. [18].

Інший аспект співвідношення цих наук проявляється у появі й функціонуванні сучасного напрямку перекладознавства, як психологічного перекладознавства, або психології перекладу.

Значення перекладу для точних наук. Кооперація перекладачів з математиками, кібернетиками, інженерами комп'ютерної техніки з метою дослідження теорії інформації та складних систем і встановлення їхніх зв'язків з перекладом, надали підстави для розвитку нової галузі перекладознавства й виду перекладу – машинному перекладу. Перенесення функцій, виконуваних людиною-перекладачем, на машини стало можливим завдяки технічним засобам і приладам. Однак, машинний переклад ніколи не замінить діяльності перекладача. [26, с. 353–355].

Отже, дослідження проблем перекладу потребує творчого використання системного підходу, намагання змоделювати певні різновиди перекладу.

Значення перекладу для теології. Перекладені/інтерпретовані релігійні обряди, увійшовши до нашого побуту, стали звичним явищем на противагу своєрідним властивостям, притаманних їхнім соціальним функціям. Цей факт можна пояснити деформуванням ролі перекладу як засобу комунікації, що зумовлюється необхідністю перекладання «Слово Божого» простою народною мовою (тобто виконання внутрішньомовного діахронічного

перекладу й транспозиції) й інтерпретування тексту, написаного «вищою» мовою.

Як відомо, протягом багатьох століть здійснювався переклад релігійних, культових творів, зокрема Біблії, які не тільки сприяли відтворенню мудрості Святого Письма, але й розповсюдженню християнства, а світова література своєю чергою збагатилася такими жанрами, як життя, апокриф, мінея, притча, євангеліє, псалом, тропар, кондак, ірмос тощо. [50].

Отже, перекладацька діяльність має важливе суспільно-політичне (сприяння встановленню й розвитку політично-економічних, соціально-етнічних, міждержавних зв'язків), національно-культурне (сприяння збагаченню національної культури) й загальнонаукове значення (сприяння встановленню практичного значення перекладу у різних наукових галузях).

1.3. Переклад у контексті інформаційної війни

Уся Україна почала жити в умовах як класичної, так й інформаційної війни з 24 лютого 2022 року. Ситуація характеризується здійсненням агресором інформаційної спецоперації, проведенням явної та прихованої пропаганди через засоби масової інформації, маніпулюванням свідомістю населення на противагу українцям, які очікують від теле-, радіо- й інтернет-джерел нової оперативної інформації. Зростає важливість перекладу в медіапросторі через його насиченість цитуваннями висловлювань іноземних високопосадовців щодо ситуації в Україні, повідомленнями про результати переговорів, трансляціями засідань міжнародних структур. Переклад як знаряддя ведення інформаційної війни зводиться не тільки до донесення точної інформації, але й до запобігання дезінформації населення, піднесення бойового духу й морально-психологічного стану, чинення опору засобам маніпулювання свідомістю.

Одним з видів прагматичного перекладу є переклад текстів медіадискурсу. На думку фахівців, доцільно говорити про існування

«медійного/медіа перекладу», або «media/press translation», особливості якого досліджують у перекладознавстві, медіалінгвістиці, медіаознавстві, медіології («media studies»). [32, с. 23].

Раніше комюніке й статті вважалися двома видами текстів медіадискурсу для здійснення перекладу. За французьким дослідником медіаперекладу Рене Меертензом, володіння перекладачем компетенцією перекладача й талантом журналіста вкрай необхідне. Його думка щодо виникнення нової професії – «traducteur-journaliste» викликала резонанс серед інших науковців, переконаних у розрізненості цих двох професій через їхню діяльність у відмінних реальностях й застосування різних підходів до тексту. [66]. Журналістам притаманний драматизм для привернення уваги читача, глядача чи слухача, а перекладачам – нейтральність відповідно до деонтологічних засад. Втім, усі дослідники дійшли висновку про необхідність подальшого аналізу вищезазначеної проблеми для з'ясування співіснування цих фахових діяльностей.

Об'єктом медійного перекладу в Україні постають новинні повідомлення, особливість яких проявляється у виконанні «квазіперекладу», що пояснюється створенням кожною редакцією свого «новинного продукту» з огляду на її ідеологічну позицію й філософію. [32, с. 30].

Серед методів створення новинних текстів користуються копійєстом (copypaste) – виготовленням новин шляхом перенесення частин чужого тексту, механічного комбінування уривків декількох джерел, і рерайтом (rewrite) – переказуванням новин іншими словами з частим супроводженням російськомовних джерел одночасним україномовним перекладом. [32, с. 30].

Надзвичайної важливості для України набуває правдиве висвітлення воєнних злочинів Росії у світових медіа. Висловлення різних понять, думок й оцінок, часом кардинально протилежних, призводить до перенасичення українського інформаційного поля загалом й українських медіа зокрема. Ведення дискусій про визначення відповідних термінів спричинює

ускладнення розуміння внутрішньополітичної ситуації та створення умов здійснення ворожого інформаційного впливу.

Різного роду фальсифікації та маніпуляції виникають при трансляції новин засобами масової інформації через швидкий, часом хаотичний темп викладення подій. Суперечлива роль перекладача зазначеного періоду пояснюється частою працею з ідеологічно-забарвленими текстами, не властивими його власним поглядам. Інформаційна війна потребує від перекладу новин обстоювання офіційної позиції своєї держави та об'єктивності й точності передавання інформації.

Очевидним є недоречність описування, пояснення й хронологічного викладення актуальних подій в Україні, наведених за приклади використання ідеології в мас-медіа, через безпосереднє спостереження конфлікту. Порівняльний перекладознавчий аналіз статей, опублікованих на різних новинних ресурсах, не завжди можливий, особливо при яскраво вираженому ідеологічному контенті, радше створеному ідеологічно налаштованими авторами, ніж прямо перекладеному.

Обраними україномовними ресурсами є Радіо свобода [78] й інформаційне агентство УНІАН [76], російськомовними – Лента.Ру [86] й RT (Russia Today) [98], англomовними – BBC World [91] і Fox News [94]. Іноземні засоби масової інформації, особливо російські, характеризуються різнотональним висвітленням ситуації в Україні. Попередньо зосередивши увагу на двох прикладах англomовних ресурсів, можна прослідкувати наявність двох основних тенденцій – BBC World [91] схильний до відстороненого, нейтрального висвітлення подій, пов'язаних з українсько-російською війною, шляхом політкоректного й неоціночного підходів, які вважають за певну форму ідеології – ідеологію невтручання; Fox News [94] схильний до суб'єктивного висвітлення шляхом оціночних суджень і яскравих мовних засобів.

Нижченаведені приклади українською, ідеологічно протилежною російською й різноманітно налаштованою англійською ілюструють вплив

ідеології на трансформування новинного контенту в бік оповідачів. Розглянута ідеологема «анексія» та її висвітлення у контексті анексії Криму.

Радіо Свобода (від 16.03.2014): *«Референдум» у Криму розпочався. О 8:00 за київським часом на території кримського регіону України розпочався так званий «референдум»... Олександр Турчинов звернувся до громадян України, що проживають в Автономній республіці Крим, із закликом не брати участь референдумі, який, як він наголошує, проводитиметься «маріонетковою псевдовладою Криму під контролем російських військових». Кримські татари у своєму зверненні заявили про рішуче засудження акту агресії з боку Російської Федерації і невизнання кримського «референдуму. Вони «категорично відкидають будь-які спроби визначити майбутнє Криму без вільного волевиявлення кримськотатарського народу – корінного народу Криму» [79]; (від 11.03.2014) «Прискорення сепаратистів в окупованому Криму. Сімферополь – Самопроголошена кримська влада прискорює підготовку до референдуму про приєднання півострова до Росії і форсує процеси відриву Криму від України. Для цього вихідний у понеділок навіть оголосили робочим днем для працівників органів місцевого самоврядування і виконавчих структур. Уже у вівторок «уряд» Сергія Аксьонова має намір презентувати програму переходу до рубльової зони. І ще в Криму формується власна «армія». Схоже, сама кримська влада ще не знає, як запровадити в автономії російський рубль». [77].*

Лента.Ру (від 16.03.2014): *«В Крыму начался референдум о присоединении к России. В республике Крым, с 1954 года являющейся частью Украины, начался референдум о статусе автономии и расширении ее полномочий... Власти автономной республики отказались подчиняться Киеву после того, как от власти был отстранен президент Украины Виктор Янукович. Новые власти Украины в свою очередь считают референдум антиконституционным». [83].*

Russia Today (English version) (від 16.03.2014): *«95.7% of Crimeans in referendum voted to join Russia. Over 95 percent of voters in the Crimean*

referendum have answered 'yes' to the autonomous republic joining Russia and less than 4 percent of the vote participants want the region to remain part of Ukraine, according to preliminary results. Over a half of the Tatars living in the port city took part in the referendum, with the majority of them voting in favor of joining Russia, reports Itar-Tass citing a representative of the Tatar community Lenur Usmanov. About 40% of Crimean Tatars went to polling stations on Sunday, the republic's prime minister Sergey Aksyonov said». [100].

BBC World (від 16.03.2014): «Crimea referendum: Voters 'back Russia union'. Some 95.5% of voters in Crimea have supported joining Russia, officials say, after half the votes have been counted in a disputed referendum. Crimea's leader says he will apply to join Russia on Monday. Russia's Vladimir Putin has said he will respect the Crimean people's wishes. Many Crimeans loyal to Kiev boycotted the referendum, and the EU and US condemned it as illegal. Most of the Tatars that the BBC spoke to said they had boycotted the vote, and felt that life under the Kremlin would be worse. Pro-Russian forces took control of Crimea in February. They moved in after Ukraine's pro-Moscow president Viktor Yanukovich was ousted after street protests» [92]; (від 13.03.2014) «Is Crimea's referendum legal? Parliament says it needs to protect Crimeans from "extremists" who came to power in Kiev and now threaten their lives as well as the right to speak the Russian language. But the new government in Kiev says the referendum is being held to legitimise the presence of Russian troops in Crimea and its annexation to Russia». [95].

Fox News (від 15.03.2014): «Crimea Secession Vote: How, Why and What Next? SIMFEROPOL, Ukraine – The Ukrainian region of Crimea votes Sunday in a hastily organized referendum to break away and join Russia, in defiance of broad condemnation from the international community, which has described the process as illegitimate. ...Russia has also loudly expressed indignation over what they claim is the inexorable rise of radical nationalist groups, a concern that critics suggest is an exercise in disingenuousness» [93]; (від 15.03.2014) «With Crimea set to hold a referendum on whether to merge with Russia, the push to

demonize Ukraine's leadership has reached fever pitch. Authorities in Ukraine have responded by blocking Russian TV channels...Many journalists covering events in Crimea have faced intimidation and assaults from members of pro-Russian militia forces, further complicating efforts to report a fuller picture». [96].

Слід зосередити увагу на відсутності поняття «анексія» у статтях російських натомість його наявності у більшості статей англомовних й оригінальних українських медіатекстів. Ідеологічна зарядженість і пряма негативна конотація поняття спричинили його опущення або трансформацію й заміну іншими словами («возз'єднання», «повернення» [77]) задля збереження ідеологічного забарвлення. Більш того, спостерігається тенденція до наголошення позитивного аспекту цієї події російськими засобами масової інформації. Виявлення ідеологічної тональності українських прикладів відчутне при використанні таких слів, як «так званий», «самопроголошений», і вживанні лапок – «армія», «уряд» [77], [79]. Різний рівень експресивності версій новин BBC World і Fox News проявляється у застосуванні останнім мовних засобів для формування ідеологічної конотації: *hastily organized referendum, exercise in disingenuousness, the push to demonize Ukraine's leadership has reached fever pitch*, й у висвітленні першим позицій обох сторін з дотриманням нейтралітету. [93], [96]. Цікавим постає факт висвітлення інформації про кримських татар, так, наприклад, англомовна версія Russia Today зазначає на підтримці від корінного населення, а BBC – на протилежному. [100], [92]. Події, релевантні українському культурному й ідеологічному контекстам, викликавши широкий резонанс, детально висвітлювалися іноземними засобами масової інформації. Переклад моноідеологічних і поліідеологічних ідеологем впливає на ступінь викривленості сприйняття дійсності реципієнтом. На думку Наталії Рудницької, ідеологія, спроможна до перекручення тексту при здійсненні його перекладу, призводить до виникнення непорозумінь у глобальному контексті. [48, с. 27].

Це стосується не тільки перекладу статей або висловлювань, але й окремих елементів на додавання реалістичності й забезпечення фактажу. Прикладом можуть послугувати ідеологеми на позначення назв і характеристик сторін конфлікту.

Поліідеологічна ідеологема «силовики» є частовживаним словом українського («*Зеленський дав силовикам 2 тижні, щоб знайти причетних до запису розмов прем'єра*» [75]) й російського («*Освобожденные ополченцы рассказали о пытках украинских силовиков*» [88]) архівів новин у контексті українсько-російської війни. Переклад ідеологем, використовуваних учасниками військового конфлікту з певною стратегічною метою, потребує належної уваги.

Характерною рисою статей українських засобів масової інформації постає використання назви «ДНР» виключно у лапках з додаванням слова «угруповання» («...вивела на підконтрольну територію колишнього представника угруповання «ДНР» [80]), на протигагу російським («*В ДНР приготовились к «любым глупостям» Киева*» [82]). Натомість ВВС подає назву (*separatists*) *self-styled Donetsk People's Republic (DPR)*. [97]. Учасників конфлікту в українських медіа позначають такими ідеологемами, як «бойовики» («*Будутъ їхати в Ростов: бойовики зізналися, що їм ніде визначати корона вірус*» [71]), «сепаратисти» («...коли б сепаратисти отримали від свого командування наказ не чіпати білі джипи з літерами ОБСЄ» [81]) і «терористи» («...благословляє ватажків терористів на Донбасі» [73]), в англійських – «rebels» («*Putin defends rebel leaders in eastern Ukraine*» [97]) з додаванням фрази «*Russian-backed*» задля ідеологічного навантаження, у російських – «ополченцы» («...проведение местных выборов в Донбассе после разоружения ополченцев» [84]) з нехарактерним позитивним аксіологічним забарвленням.

Ефективне ідеологічне маніпулювання в засобах масової інформації потребує простоти й лаконічності бажаного образу або його перетворення на алюзію, посилення на відомий культурному простору факт. Цим пояснюється

наявність ідеологеми «кіборги» в мовних арсеналах українських («Військові оркестри зіграли в аеропортах України в пам'ять про загиблих «кіборгів» [72]), російських («Киборг» пообіцяв с Порошенко и рассказал о пребывании в плену у ополченцев [85]) й англомовних (*the "cyborgs" are Ukrainians who have held on to it despite persistent rebel attack* [99]) засобах масової інформації.

Частим є використання російськими засобами масової інформації одного й того самого образу – образу фашизму – ідеологеми з негативним аксіологічним значенням, зокрема ідеологеми «націоналізм» («Националисты на Украине планируют, нагнетая обстановку, прибегнут к террору и окончательно захватить власть» [90]). Вона має гіперболізований відтінок через її зіставлення з ідеологемою «нацизм» для досягнення необхідної реакції читацької аудиторії.

Варто звернути увагу на передавання географічних назв англійською мовою при здійсненні перекладу. Неможливо дослідити використанню якої стратегії українські перекладачі надають перевагу – українській чи російській транслітерації. Остання зустрічається в англомовних засобах масової інформації частіше, наприклад, написання «Kiev» замість «Kyiv», «Donbass» замість «Donbas», «Odessa», а не «Odesa». Ця деталь відіграє ключову роль у поширенні українських назв українських міст.

Серед питань перекладу ідеологічного дискурсу нагальним є питання загальної назви подій, на яке не існує єдиної відповіді. «Криза, державний переворот, зрада, хаос, повний крах, колапс, агресія, окупація, зіткнення цивілізацій, громадянська війна, геополітичне протистояння – ось лише деякі з концептів, за якими стоять різні аспекти ситуації, що розгортається». [74]. Очевидно, неоднозначність призводить до проблем при виконанні адекватного перекладу, що позначається на використанні різних за значенням ідеологем у засобах масової інформації на прикладі «антитерористичної операції», далі – «операції об'єднаних сил». [87].

Російські мас-медіа замінюють ідеологему «війна» нейтральнішими поняттями, зокрема «конфліктом» («Почти половина украинцев считают конфликт в Донбассе российской агрессией против Украины» [89]). Переклади не надають єдиного узгодженого варіанту: BBC [91] – «*Ukraine conflict*», «*Ukraine crisis*»; Fox News [94] – «*war*». Неоднозначне й нечітке формулювання спричинило зростання кількості запитів в інтернет браузерях щодо останніх подій в Україні, висвітлених інформаційними ресурсами англійською мовою.

Отже, організація перекладацької діяльності й безпосередньо процесу ідеологічно-забарвленого контенту вимагає від перекладача виділення основних ідеологем з найбільшим інформаційним й емоційним навантаженням, а також об'єктивного ставлення до тексту з якомога меншим внесенням правок.

РОЗДІЛ 2

Особливості перекладацької праці в різних історичних і суспільно-політичних умовах

2.1. Перекладацькі функції та їхня роль у діяльності перекладача

Набуття перекладацькою діяльністю все більших масштабів сприяє виникненню свідомої або інтуїтивної соціальної значущості. Неоднакове співвідношення «свідоме-інтуїтивне» при здійсненні перекладу текстів різними мовами потребує всебічного аналізу системи перекладу, яка постає як особливий вид людської діяльності. Без нього немає подальших перспектив розвитку теорії та практики перекладу. [58, с. 155].

Згідно з соціальною, культурною й науковою точками зору неможливо ані зрозуміти, ані пояснити виконаний переклад без виявлення його властивостей щодо задоволення політичних, культурних, наукових, комунікативних, естетичних й інших потреб суспільства, висвітлення різних функцій та ролі перекладу, що впливають на розвиток суспільства, культури, міжлюдського й міжнародного спілкування. [28, с. 84]. Іншими словами, його неможливо ані зрозуміти, ані пояснити без розкриття поліфункціонального характеру перекладу, проблема якого разом з визначенням його головних функцій є однією з ключових у загальній теорії перекладу.

Питанням функцій перекладацької діяльності у контексті міжкультурної комунікації займалися відомі українські (Григорій Вервес, Роксоляна Зорівчак [22], Віталій Радчук [45], Олександр Чередниченко [59]) й закордонні науковці. Учені й досі намагаються встановити вплив ролі перекладу як на функціонування й розвиток суспільства, так і на саме суспільство. Переклад розглядають як проміжну ланку між людьми й народами, одну з умов їхнього духовного становлення й розвитку, збагачення національної культури.

Функції перекладу – взаємозалежні. Деякі науковці вважали за потрібне розрізнити функції перекладу й власне твору, перекладу й першотвору. [22], [33].

Наукова література не надає єдиний погляд щодо кількості й характеру перекладацьких функцій через наявність різних критеріїв класифікації.

Слід розрізнити такі основні перекладацькі функції, як соціальна, комунікативна, когнітивна (пізнавально-просвітницька), загальнокультурна (естетична), оцінно-виховна. [28, с. 85].

Соціальну функцію перекладу можна простежити у суспільно-політичних, економічних, культурних і науково-технічних текстах. Соціальна взаємодія людей спрямована на досягнення поставленої мети, зокрема розважальної, описової, інформативної, переконуючої, попереджувальної, пояснювальної тощо. Завдяки виконанню соціальної функції формуються й розвиваються культурні навички людської взаємодії.

Реалізація комунікативної функції перекладу як засобу міжкультурної комунікації створює мовні спільноти (місцеві й регіональні). Її здійснення вимагає наявності вмінь вибору потрібної мовної форми й мовного спілкування, зважаючи на комунікативну ситуацію. Опанування власне комунікативних вмінь і навичок неможливе без сформованих лінгвістичної та мовної компетенцій.

Використання перекладу, передусім письмового, як каналу літературної комунікації, сприяє виникненню діалогу літератур, тобто діалогу цивілізацій й обміну їхніми здобутками.

Виконання когнітивної (пізнавально-просвітницької) функції перекладу відбувається завдяки пізнанню, вивченню навколишнього світу. Вона не тільки впливає на логічне мислення, пам'ять, уяву, навички самоаналізу, але й формує перекладацьку рефлексію. Когнітивну функцію перекладу найчастіше пов'язують з комунікативною, мета якої полягає в передачі й засвоєнні нової інформації. Переклад уможливорює формування однакової структури знань різних мов насамперед завдяки спільним фрагментам знань

концептуальних картин світу. Зближення концептуальної та мовної картин світу характеризується постійним оновленням номінативних ресурсів, кількісно переважаючих над етноспецифічними концептами, попри розбіжність вербалізації універсальних, що є спробою досягти семантичну еквівалентність при перекладі. [59, с. 64].

Реалізація когнітивної функції перекладу сприяє уособленню закордонного літературного процесу й розвитку думки, здійсненню зіставлення й кореляції мовних систем, виникненню в літературі й культурі нових образів, жанрів, стилістичних прийомів, понять і сфер думок, прискоренню зовнішніх художніх, концептуальних та ідейних впливів. [45, с. 39–41].

Загальнокультурну функцію перекладу пов'язують з естетичною. Вона проявляється у зосередженій увазі мовця на тексті, його звуковій оболонці. Окремі слова, звороти, фрази усвідомлюють крізь призму власного сприйняття. Йдеться про естетичне ставлення, коли мова сприймається через категорії «прекрасного» й «потворного», як естетичний об'єкт. [28, с. 85]. Реалізація естетичної функції помітніша у художніх текстах. Реалістична художня література відзначила такі властивості звучання слова, як здатність сподобатись або не сподобатись, викликати почуття обурення, хвилювання, радості.

Завдяки цій функції маємо змогу дізнатися про життя, побут, звичаї, спосіб мислення інших народів. При перекладі духовно інтегрується й консолідується людство, створюється світова спільнота із загальними здобутками окремих досягнень народів у різних галузях знань, але водночас зберігається й самобутність кожного. [45, с. 39–40]. Культурна функція сприяє адекватному сприйняттю перекладу, розумінню позиції, точки зору й намірів автора.

Оцінно-виховну функцію перекладу пов'язують із засвоєними індивідом абсолютними загальнолюдськими цінностями, які є засадою його становлення як людини-особистості. Цей процес супроводжується

виконанням багатьох дій. Прагнучи до гармонізації відносин між людьми, суспільство послуговується різними засобами, зокрема керується моральними вимогами. За таких умов, індивіда з його прагматично-егоїстичними інтересами розглядають як ланку суспільства, що перешкоджає гармонізації. А втім, кінцевий результат існування й функціонування суспільства – сформована людина як цілісна, всебічно розвинена особистість. [55, с. 95].

Метою виокремлення перекладацьких функцій є не лише аналіз, а й розкриття деяких граней перекладу. Його виконання дає можливість застосовувати нові особливі типи інтертекстуальності. Існування сучасної стадії глобалізації неможливо уявити без вагомого внеску перекладачів. Очевидно, що більшість перекладів здійснюється з англійської мови. Іноді виникає така ситуація, яка потребує повторного тлумачення тексту, особливо це стосується міжнародних документів, зважаючи на їхні різномовні авторитетні чи автентичні версії. Критеріями оцінювання статусу мови слугують кількість і якість перекладених нею текстів. Проте виконані міжнародними, однодержавними й рідковживаними мовами переклади відрізняються використанням акцентованих функцій. [45, с. 40–41].

Переклад уможливорює усвідомлення змісту джерела, віднайдення смислу, осягнення світу образів, ідей та понять. Роль перекладача як попередника передбачає пояснення невідомого й ознайомлення публіки з автором. Здійснення перекладу, зокрема нового, нерідко стає причиною зміни усталеного погляду на текст завдяки свіжому, глибокому тлумаченню, нівелюванню помилок сприймання. Іноді переклад допомагає відновленню загубленого оригіналу, реставрації затертого тексту й навіть оживленню мертвої мови. [45, с. 43].

Окрім досягнення правдивості й адекватності, а також відповідності оригіналу й автору, переклад має на меті донести ідеї та цінності, пояснити наявні відтінки значень, увиразнити, підкреслити й підсилити деталі. [45, с. 44].

Отже, прослідковується тенденція до змінення, розширення й збагачення функцій перекладної літератури з певним соціальним значенням для задоволення відповідних соціальних потреб. Здійснення перекладу на основі природної мови як чинник етнічної ідентифікації стає засадою опосередкування всіх видів соціальної діяльності, сприяння соціалізації, акумулювання суспільного досвіду, передавання й збереження наступними поколіннями культури. Виконання вищезазначених функцій пробуджує почуття відповідальності перекладача як митця перед національною культурою.

2.2. Сфери діяльності перекладачів у воєнні й повоєнні часи

Цілковита залежність перекладу, як і будь-яких інших суспільно-політичних, громадських чи культурних явищ, від історичних подій та умов життєдіяльності людини безпосередньо впливає на сферу діяльності перекладачів. У мирні часи вона обмежувалася виконанням суто перекладацьких обов'язків або сполучанням певних громадянських обов'язків, у воєнні – військовою працею. [52, с. 62].

За воєнних часів зміст перекладацької діяльності зводиться до найнагальніших фахових обов'язків й характеризується:

- 1) перекладом із рідної іноземною мовою інформаційних листівок;
- 2) зведенням й узагальненням свідчень і зізнань військовополонених і перебіжчиків;
- 3) щоденним зведенням повідомлень іноземних засобів масової інформації щодо проведення сухопутних, морських і повітряних військових операцій проти ворожих військ;
- 4) постійним переглядом і реферативним перекладом відомостей іноземних інформаційних агентств про бойові дії, повідомленням про втрати власного й ворожого особових складів;

- 5) узагальненням звітів про радіо- й телеповідомлення країн-союзників, країн-ворогів, а також країн-нейтралітету, їхньої оцінки становища кожної зі сторін конфлікту;
- 6) перекладом повідомлень про реакцію світової громадськості на порушення Женевських конвенцій;
- 7) розшифруванням і перекладом таємної ворожої документації;
- 8) записом і перекладом перехоплених розмов;
- 9) перекладом умов щодо укладання й підписання мирної угоди;
- 10) перекладом інструкцій із заходів безпеки при поводженні із захопленою ворожою зброєю, боєприпасами. [26, с. 46].

За повоєнних часів зміст перекладацької діяльності значною мірою відрізняється й характеризується:

- 1) перекладом різножанрової літератури;
- 2) письмовим й усним перекладом документації, публіцистики;
- 3) синхронним і послідовним перекладом під час участі у науковій конференції, конгресі, симпозіумі, міжнародній, міждержавній, міжвідомчій або глобальній зустрічі;
- 4) перекладом на побутовому рівні;
- 5) залученням до праці у засобах масової інформації;
- 6) методичною роботою (удосконаленням методики навчання перекладу, працею у закладах вищої освіти, розробкою й написанням навчально-методичних матеріалів);
- 7) науковою роботою (написанням і захистом дисертаційних робіт, узагальненням й уніфікацією термінології та лексичних одиниць мови оригіналу й мови перекладу, дослідженням способів перекладу);
- 8) організаційною діяльністю (при працевлаштуванні секретарем-референтом або перекладачем-референтом, в обов'язки яких входять зустрічі й супровід запрошених іноземних осіб, організації пресконференцій, допомога керівництву);

- 9) навчальною роботою (підвищенням науково-педагогічної кваліфікації, самовдосконаленням);
- 10) виконанням державних і комерційних завдань у межах державного й міжнародного законодавств (інформуванням про наявність злочинних угруповань, співпрацею з Інтерполом, шпіонажем);
- 11) роботою у міжнародних й урядових організаціях (ООН, НАТО, ЮНЕСКО та інших). [52, с. 63–64].

Отже, зміст перекладацької праці за повоєнних часів багатогранніший за воєнні часи через сприяння розвитку суспільства й збагачення його перекладацької спадщини.

2.3. Вимоги до військового перекладача

Питання вдосконалення системи підготовки військових перекладачів для потреб Збройних Сил України й сфер національної безпеки й оборони України сьогодні є як ніколи актуальним.

Лінгвістичне забезпечення війська неможливо уявити без його головного суб'єкта, військового перекладача, й центрального компонента, перекладацького супроводження. [2, с. 140]. За визначенням, військовий перекладач – це *«офіцер-філолог, який володіє сформованими на професійному рівні міжкультурними, білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими компетенціями для виконання функцій і завдань службової діяльності»*. [4, с. 13]. Його службова діяльність пов'язана з виконанням узагальнених видів військово-спеціальних завдань, що слугують підставою формулювання вимог до професійної компетентності військового перекладача, вперше серед лінгвістів проголошених Львом Нелюбіним у його передмові до одного з підручників військового перекладу англійської мови. [17, с. 13]. Наразі їх можна знайти у Тлумачному перекладознавчому словнику Льва Нелюбіна. [40, с. 230].

Вимоги до перекладача зазвичай пояснюють поняттям компетентностей. Потрібно пам'ятати про те, що формулювання спеціальних вимог має ґрунтуватися на загальних до його професійної компетентності. Відомий український перекладознавець Олександр Чередниченко виокремлює такі її складники, як: культурну компетенцію (знання рідної культури й наявність відповідного ступеня акультурації); мовну компетенцію (володіння нормами як вихідної, так і цільової мов); референційну компетенцію (передумова успішності виконання перекладу конкретних галузей (технічного, юридичного, дипломатичного тощо)); технічну компетенцію (уміння використовувати різноманітні засоби пошуку необхідної інформації); стилістичну компетенцію (ґрунтовні знання дискурсивних жанрів та їхньої стилістики); фонетичну компетенцію (сприймання й відтворювання звукових одиниць як вихідної, так і цільової мов). [59, с. 232–236]. Серед перелічених компетенцій Лев Нелюбін підкреслював важливість саме референційної, бо при відсутності у перекладача відповідної вузькоспеціальної й -галузевої підготовки, значну увагу слід приділити систематичному вивченню спеціальної літератури, збагаченню пам'яті новими знаннями й перейманню досвіду колег. [40, с. 232].

Попри такі чинники, як ступінь обдарованості й творча ініціатива перекладача, необхідний обсяг і характер відомостей, основними є два завдання – правильне розуміння змісту тексту та його повна й точна передача засобами іншої мови. [2, с. 141]. На думку Льва Нелюбіна, умовами їхнього успішного виконання, перш за все, є розуміння, усвідомлення, витлумачення того, що потрібно перекласти, аналіз змісту повідомлення, виявлення тієї чи іншої складності вихідного тексту, його критична оцінка, а по-друге – вибір відповідних мовних засобів вираження, зважаючи на особливості структури, стилю, лексики й граматики. Задля досягнення цієї мети видатний радянський лінгвіст запропонував дотримання таких правил:

- 1) знати певний лексичний мінімум іноземної мови;
- 2) знати граматику й стилістику;
- 3) знати основи теорії перекладу;
- 4) опанувати техніками й методами перекладу;
- 5) використовувати все розмаїття літературної мови під час перекладу;
- 6) володіти ґрунтовними фоновими знаннями;
- 7) бути обізнаним із реаліями країни вихідної мови;
- 8) знати предметну галузь тексту перекладу;
- 9) знати відповідні типи перекладу й вміти реалізовувати їх на практиці;
- 10) досягти адекватності перекладу, враховуючи ситуацію й сферу спілкування. [39, с. 78].

Опанування письмовим перекладом офіційної документації, усним перекладом під час радіообміну, двостороннім перекладом під час бесіди, синхронним перекладом, роботою з військовим листуванням, анотуванням й реферуванням текстів військового, військово-технічного й військово-політичного спрямування – саме цими видами й способами перекладу, на думку Льва Нелюбіна, має користуватися військовий перекладач-референт у своїй практичній діяльності. Критеріями узагальнення вимог до військового перекладача є:

- 1) наявність високої морально-політичної свідомості й витримки, пильності й непримиренності до ворожої ідеології, безмежної відданості, усвідомлення свого громадянського обов'язку;
- 2) наявність високої професійної підготовки, глибоких оперативно-тактичних і військово-технічних знань, необхідних перекладачу-референту для забезпечення службово-бойової діяльності й життя війська; наявність достатньої психологічної й гарної фізичної підготовки, володіння практичними навичками роботи з технічними засобами зв'язку;

- 3) досконале знання рідної та іноземної мов, правильна, грамотна й швидка передача необхідної інформації;
- 4) володіння військовою (оперативно-тактичною, командно-штабною й військово-технічною) термінологією, обізнаність з військовою справою й особливостями організації армії, з її стратегією, оперативним мистецтвом і тактикою, озброєнням і бойовою технікою;
- 5) опанування всіма видами письмового й усного перекладів. [17, с. 13–14], [40, с. 230].

Висування спеціальних вимог до військового перекладача диктується сферою лінгвістичного забезпечення війська – *«комплексом спеціальних заходів, завдань, процедур і процесів прикладного й фундаментального характерів у військово-політичній, військово-технічній та військово-спеціальних сферах діяльності Збройних Сил України, що здійснюється з метою реалізації міжкультурної (комунікативно-посередницької), лінгвокраїнознавчої (інформаційно-аналітичної), лінгвопедагогічної (дидактично-діагностичної), військово-термінологічної (нормативно-кодифікуючої) та лінгводослідницької (науково-пошукової) функції, які потребують військово-професійного рівня філологічної білінгвальної компетенції виконавця»*. [4, с. 13].

Як було вже зазначено вище, система лінгвістичного забезпечення війська складається з військового перекладача, її головного суб'єкта, й перекладацького супроводження, що є міжкультурною комунікативно-посередницькою діяльністю, здійснюваною військовим перекладачем усно, письмово, послідовно, синхронно, адаптованим транскодуванням (переказом, оповіданням), реферуванням, анотуванням і редагуванням текстів загальновійськового, військово-політичного, військово-технічного й військово-спеціального спрямування. [3, с. 123].

Наразі відбувається чергове уточнення вимог до військового перекладача через погодження нових проєктів стандартів вищої освіти й

впровадження змін до професійного стандарту військового фахівця Збройних Сил України, нормативного документа із зазначенням сукупності вимог до кваліфікації та компетентностей військового фахівця. [35, с. 17].

Отже, сфера лінгвістичного забезпечення війська висуває основні вимоги до військового перекладача, урахування з якими необхідне у процесі розроблення нових й удосконалення наявних стандартів.

2.4. Ідеологія в контексті теорії перекладу

На противагу філософії та соціології, перекладознавство дещо по-іншому визначає поняття «ідеологія». Переклад надає можливість не лише певним спільнотам, але й різноманітним культурам обмінюватись ідеями. Іноді цей процес має не лише позитивні наслідки.

«Переклад – це важливий соціальний чинник, що несе на собі прикмети місця, часу й умов свого створення впливає на ці місце, час і умови; іншими словами переклад – це соціальний акт». [24, с. 211].

Завдяки виникненню новітніх технологій удосконалюються механізми передачі подій минулого й сьогодення, поширення ідеологічних програм, впровадження цензури, маніпуляції ідеями при перекладі. Індивідуальна й суспільна свідомості пов'язані з ідеологією, явищем, що впливає на мову й переклад. *«Будучи тісно пов'язаною зі сприйняттям, знаннями та віруваннями, ідеологія визначає, що люди вважають естетичною або фактичною істиною в певному місці і в певний час».* [62, р. 60].

За Хатімом і Мейсоном, ідеологія послуговується непрямими припущеннями, віруваннями й системами цінностей, критерієм виділення соціальних груп. Автори «The Translator as Communicator» розрізняють такі її види, як:

- 1) «ідеологія перекладу», яка є основною орієнтацією, обраною перекладачем, що реалізується в соціальному й культурному контекстах (вибір стратегії перекладу – доместикація, або «одомашнення», чи форенізація, або «очуження»);

2) «переклад ідеології», який є ступенем медіації, визначеним перекладачем при опрацюванні специфічних текстів; медіація є рівнем «присутності» перекладача при передачі інформації. [63, р. 119–123].

Під ідеологічним втручанням розуміють визначення здійсненого під час перекладу вибору ідеологічних стратегій, реалізацію яких можна простежити завдяки ретельному аналізу різних добірок цільового тексту, тим самим безпосередньо впливаючи на читача, який своєю чергою сприймає текст як оригінал. [67, р. 106–107].

Прийняття перекладачем певної ідеології та її привнесення до перекладу відбувається добровільно або примусово. Основна стратегія перекладача часом визначається ідеологічними міркуваннями, дотриманням відповідних ідейно-поняттєвих й ідеологічних установок. В окремих випадках ідеологією послуговуються при виборі текстів для виконання перекладу, наприклад, за радянських часів, перекладу піддавалися письменники-комуністи, а не видатні автори, які не поділяли думки комуністів, ідеологів тогочасного суспільства. Критерій «партійності», основна ідеологічна установка, визначав, що є «добре», а що «погане» для існування партії. Як і вибір текстів для перекладу, так і сам процес, так і внесення ідеологічних правок до нього залежали від реалізації цього принципу. Подібної ідеологічної позиції дотримувалися не лише у радянський період. [47].

За визначенням Шефнер, умовами виокремлення ідеологічних аспектів у тексті є його тема, жанр і комунікативні цілі. [69, р. 23–25]. Не усвідомлення перекладачем ідеологічних факторів при інтерпретації вихідного тексту сприяє виникненню й проведенню дослідження на визначення впливу повсякденної ідеології автора оригіналу, перекладача й реципієнта на процес перекладу.

Попри наявність певної свободи під час інтерпретації й відтворення одиниць дискурсу, перекладач залежить від прояву зовнішніх чинників. Це

пояснюється тим, що його діяльність відбувається в об'єктивній реальності, у межах якої безпосередньою виконується його робота. Суб'єктивна роль перекладача, за умов не автоматизованого здійснення перекладу, вагоміша за роль науково-теоретичного обґрунтування концепту перекладу.

Орієнтація авторів, редакторів і перекладачів на метод цензури, ідеологічну регуляцію матеріалу державою, уможлиблює створення робіт у межах певного культурного контексту. Існування поняття «ідеологія» й поняття «цензура» неможливо уявити як один без одного, так і без процесу перекладу, а сприйняття будь-якого тексту відбувається у контексті певної культури чи ідеології.

Застосування методу цензури сприяє регулюванню презентації інформації та наданню дозволу на поширення культурного явища – літератури, кіно чи новин.

Панівна політична (державна) ідеологія безпосередньо пов'язана з процесом перекладу, вплив якої простежується при:

- 1) обмеженні або забороні здійснення перекладу національною, а не державною мовою;
- 2) обмеженні перекладу авторів, прихильників іншої ідеології;
- 3) ідеологічно спричиненому перекрученню тексту під час перекладу. [49, с. 134–135].

Окрім зовнішньої нав'язаної цензури існує внутрішня цензура, або самоцензура, якою користується сам автор чи перекладач на власний розсуд. При визначенні поняття «самоцензура», Сантаемілія зазначає, що самоцензура – це *«індивідуальна етична боротьба між собою та контекстом»*. [68, р. 221–222]. Історичні обставини підштовхують перекладача до добровільного чи інстинктивного дотримання цензури для впровадження «прийнятних» змін у перекладі. Перекладацька самоцензура є суттєвим складником перекладацького акту, в процесі здійснення якого текст піддається внутрішній цензурі, враховуючи цілий ряд факторів насамперед

морально-естетичні норми самого перекладача й систему цінностей панівної політичної (державної) ідеології.

Прийняття рішення самоцензором відбувається відповідно до поглядів офіційного цензора на те, що вважається за негативне, шкідливе, провокуюче або незручне для відповідної аудиторії. Впровадження перекладачем самоцензури, що уможлиблює уникнення зовнішнього цензурного тиску й тим самим забезпечує відносну його безпеку, характерне для тоталітаризму. У перекладі самоцензура постає результатом зіткнення особистісних уявлень перекладача й відповідних норм, реалізованих у вихідному тексті, що спричинює перекручення окремих його рис і вилучення окремих фрагментів. [49, с. 134–135].

З огляду на те, що мова – суттєвий інструмент ідеології, при створенні або перекладі тексту здійснюються трансформації, вмотивовані підтримкою або запереченням певної ідеї.

Примітним є застосування методу самоцензури як у періоди заворушень, будь то політичні, ідеологічні й релігійні заворушення, так у періоди поваги до професійної автономії перекладачів. На сьогодні, підтримка певних форм самоцензури відбувається на рівні медіагруп, політичних партій, релігійних установ і великої кількості інших груп тиску.

Отже, яскравим проявом ідеологічного аспекту перекладу є наявність змін у тексті, спричинених переслідуванням або супротивом панівної ідеології та особливо помітних при впровадженні цензури.

РОЗДІЛ 3

Повоєнне відновлення України: від плану до втілення

3.1. Збитки України внаслідок військових дій

1. Економіка: Втрата 30-50% виробничих потужностей. Цивільні втрати. Зруйнування фабрик, заводів, портів, залізниць, елеваторів, складів, логістичних центрів, ліній електропостачання й телекомунікацій. Знищення житлових фондів і комерційної нерухомості багатьох великих міст (Харкова, Маріуполя, Миколаєва, Херсона). Зруйнування соціальної інфраструктури (університетів, шкіл, дитсадків, лікарень тощо). Посів близько 70% сільгоспкультур. Переміщення близько 30% працівників. Зниження економічної активності на 30-50% у перші місяці війни. Згідно з результатами проведеного опитування серед керівників підприємств, головні перешкоди бізнесу – труднощі з логістикою й брак ресурсів, робочої сили. З огляду на те, що війна ще триває, оцінити точний обсяг втрат неможливо. [11], [43].
2. Урядування: Функціонування українських інституцій (уряду, податкової, соціальної підтримки, платіжних і банківських систем тощо). Обмеження діяльності деяких форм економічної та політичної активності. [14], [47].
3. Заблокування російськими кораблями морських перевезень, головного експортного шляху України. Постійний обстріл портів. Здійснення торгівлі з країнами-членами ЄС й отримання критичних матеріалів й товарів. Припинення торгівлі з Росією та Білоруссю. Критична необхідність розширення можливостей для експорту до Європи залізничним і автотранспортом. Наявність дефіциту торговельного балансу (обсяги імпорту становлять 80-90% довоєнного рівня, обсяги експорту значно знизилась). [6], [11].
4. Енергія: Під'єднання української енергосистеми до європейської. Функціонування газогонів. Імпорт газу, дизелю й бензину з Польщі й інших країн. Зберігається критичний дефіцит енергії. [16].

5. Публічні фінанси: Впровадження урядом спрощеної системи оподаткування (заміна податку на прибуток, ПДВ та ЄСВ 2% податком з обороту, скасування імпорتنих податків) й соціальних виплат (отримання ВПО виплат з мінімальною бюрократією). Зростання фіскального дефіциту через падіння податкових доходів на 80%. Зростання воєнних витрат уряду. [11], [47].
6. Монетарна політика: Фіксування центральним банком обмінного курсу на довоєнному рівні й запровадження валютних обмежень для його підтримки. Необхідна ліквідність банківської системи. Стабільність платіжної системи. Наявність значних резервів іноземної валюти. Попри контроль над інфляцією, зростає інфляційний тиск. [14].
7. Регулювання: Обмеження урядом цін основних товарів. [11].
8. Галузь перекладу й перекладознавства: Тимчасове відкладення й відмова від запланованих заходів і проєктів через розгубленість і дезорієнтацію замовників. Зниження якості перекладу, що спричинене задоволенням попиту формуванням волонтерських груп і долученням до них некваліфікованих спеціалістів. Завдання величезних збитків видавцям разом зі зменшенням обсягів пропозицій в книжковій галузі.

Отже, післявоєнна Україна високоосвіченою роботою силою, функціонуванням інституцій, низькою ймовірністю «ресурсного прокляття» буде схожа на Європу після Другої світової війни.

3.2. Стратегії відновлення економіки України

Реконструкція України уможливить модернізацію країни й забезпечення її майбутнього. Проводитиметься в декілька етапів, кожен з яких матиме свої цілі й вимоги. Перший етап спрямований на мінімізацію збитків, другий – на надання негайної допомоги, третій – на відновлення знищеної інфраструктури й економічної активності, четвертий – на закладення фундаменту для стабільного зростання.

I. Реконструкція – стадія I. «Мінімізація збитків».

Існує потреба у структуруванні економіки воєнного часу відповідно до безпекового ризику:

1. Надання регіонам на лінії фронту гуманітарної допомоги (продуктів, пального, ліків), технічної допомоги з евакуацією виробництва, технічної допомоги з урядовим плануванням, логістичної підтримки. [36].
2. Запровадження відносно безпечними регіонами технічної підтримки переміщеним підприємствам, програм зайнятості переміщеним особам, технічної підтримки з логістичного забезпечення, підтримки з «цифрової мобільності» переміщеному бізнесу/людям, будівництва житлових й інфраструктурних приміщень. [11]. [43], [47].
3. Забезпечення «глибоким тилом» спеціальних економічних зон українським підприємствам (вироблення гуманітарної допомоги, запуск бек-офісів сервісних компаній, надання безпечного простору для інжинірингу/R&D тощо) й віртуальних економічних зон українським ІТ компаніям, будівництва житлових й інфраструктурних приміщень. [5], [11], [43].
4. Швидке відновлення перекладу завдячує досвіду роботи, наявності професійної гарнітури й налагодженим механізмам спільної роботи, розроблених під час пандемії COVID-19.

II. Реконструкція – стадія II. «Негайна допомога».

1. Нарощування обсягів гуманітарної допомоги для покриття негайних потреб, уникнення голоду й попередження подальшого відпливу людей з України. Надання постраждалим регіонам їжі, пального, медикаментів. Виділення першого траншу допомоги на забезпечення тимчасовим житлом (наметами, збірними будинками, системами опалення тощо). [36].
2. Інвентаризація урядом збитків, можливостей і потреб з технічною підтримкою Агенції. [37].

3. Координація дій Агенції з МВФ й іншими організаціями для покриття тимчасового фіскального дефіциту та підтримки цифрової стабільності й конкурентоздатності гривні. [1].
4. Використання рятувальних служб для відновлення критичної інфраструктури (ліній електропередач, вишок мобільного зв'язку, інтернету, водопостачання, портів, залізничних колій, елеваторів тощо). Координація й сплата Агенцією діяльності рятувальників. Використання Агенцією позитивного досвіду України з питань забезпечення житлом і надання послуг під час війни (забезпечення тимчасовим житлом внутрішньо переміщених осіб й логістичними центрами у Західній Україні, ремонт інфраструктури). [43].
5. Отримання агробізнесом матеріалів, техніки й іншої допомоги для початку жнив. [11].
6. Надання Агенцією технічної підтримки й моніторинг нею публічних закупівель, профінансованих міжнародною допомогою. Покращенню нагляду й мінімізації зловживання посприяє запровадження таких запобіжних заходів: відкрите контрагування (обмеження корупції та збереження ефективності процесу закупівель); захист викривачів (викриття корупції); рамкові угоди (можливість прямих і швидких процедур закупівель); дизайн контрактів (наголошення на контрактах із фіксованою ціною). [36].
7. Залучення іноземних фірм для розв'язання проблем нестачі робочої сили. Їх заохочення до наймання українців для підвищення як доходів всередині країни, так і якості надання послуг. [47].
8. Координація Агенцією внутрішніх і міжнародних зусиль для відновлення базової безпеки (придбання мін, зброї тощо). [37].
9. Допомога Агенції у спрямуванні українського експорту до ЄС та інших країн для надання Україні джерела валюти. [11].

10. Критична необхідність у перекладі й розповсюдженні актуальної інформації серед міжнародної спільноти, а також у викритті російської дезінформації.
11. Потреба перекладачів в освоєнні політики й термінології, пов'язаної з діяльністю різноманітних організацій, через потенцій вступ України до ЄС і НАТО, уміння орієнтуватися у Женевських конвенціях й інших міжнародно-правових документах з прав людини.
12. Переосмислення видавництвами своїх робочих процесів, пошук перекладачами як нових видів роботи (зокрема фіксерства, що полягає у супроводі й допомозі іноземним журналістам, домовленостях про інтерв'ю й доборах підходящої людини для спілкування) і пристосування до них, так й інших варіантів заробітку.

Ш. Реконструкція – стадія Ш. «Відновлення знищеної інфраструктури й економічної активності».

1. Використання Агенцією умовності допомоги для забезпечення реалізації якісних політик. Продовження публічних закупівель. [37].
2. Заохочення ринкових механізмів розподілу ресурсів. Нагальні потреби:
 - поступова лібералізація цін для уникнення дефіциту/бартеру й заохочення компаній до розвитку виробництва;
 - дозвіл гнучкіших трудових контрактів для запровадження трудової міграції;
 - мінімізація впливу розподільчих бюрократій;
 - зняття чи мінімізація експортних обмежень;
 - зняття Агенцією торговельних обмежень між Україною та ЄС. [11].
3. Фіскальна, монетарна й регуляторна політики як гаранті макроекономічної стабілізації.
 - 3.1. Фіскальна політика. Уможлиблює помірні дефіцити бюджету. Для забезпечення стабільності банківської системи й збереження доступу до зовнішнього фінансування урядом не оголошується дефолт за державним боргом. Згідно з даними МВФ, в Україні

наявні проблеми обслуговування боргів через скорочення економічної активності й збільшення тиску війни на публічні фінанси. За сприянням Агенції урядом організується конференція кредиторів для полегшення боргового навантаження й створиться програма видачі короткострокових кредитів для фінансування бізнесу. Можливість використання цих кредитних гарантій для заохочення довгострокового інвестування. [14].

- 3.2. Монетарна політика. Її впровадження визначається режимом інфляційного таргетування центрального банку із дотриманням гнучкого (плаваючого) валютного курсу завдяки інтервенціям й оновленням та уточненням тимчасових валютних обмежень. Балансування необхідності контролю інфляції й підтримки економічного відновлення досягається із впровадженням політики процентних ставок. Фінансування центральним банком фіскального дефіциту після скасування воєнного стану не є необхідним. [14].
- 3.3. Фінансова система. Серед нагальних потреб: надання центральним банком рекомендацій щодо оцінки банками кредитних ризиків й принципів реструктуризації кредитів; проведення перегляду якості активів й подальше розроблення й погодження з регулятором плану рекапіталізації кожного банку на основі отриманих результатів; визначення необхідних затрат часу для приведення показників адекватності капіталу до встановленого рівня; створення механізму спрямування грошової допомоги від міжнародних організацій на капіталізацію банківської системи; збереження й посилення відповідного корпоративного управління державних компаній; повторне запровадження центральним банком довгострокового (забезпеченого) рефінансування комерційних банків; підвищення максимальної суми гарантованих депозитів; мінімізація повоєнного боргового тягаря шляхом

створення резолюцією ООН імунітету від дефолту для уряду України або застосування Статті 25 Статей Міжнародної правової комісії про відповідальність держав за міжнародні протиправні дії. [14].

- 3.4. Кредитування. Необхідність визначення пріоритетів для надання кредитів через обмежене кредитування. Надання Агенцією технічної допомоги й моніторинг розподілу кредитів. [1].
- 3.5. Соціальне забезпечення й занятість. Необхідність спрощення соціального забезпечення та його надання у грошовій формі. Легкість адміністрування податкової системи уможлиблює застосування однакової ставки ПДФО. Забезпечення згуртованості суспільства досягається завдяки уникненню значного перерозподілу доходів. Застосування урядом громадських робіт у зруйнованих регіонах для прибирання уламків, налагодження інфраструктури тощо. Заохочення Агенцією найму місцевих працівників. [47].
4. Розширення доступу до послуг інфраструктури. [37].
5. Енергія. Потреба у відновленні стабільного енергопостачання, оптимальній комбінації джерел енергії. Ключова роль у наданні Україні доступу до використання європейської електромережі належить ЄС. Необхідним є збільшення пропускну здатності газогонів між Україною й країнами ЄС для покриття критичних потреб першої в газі й визначення безпечних шляхів доставки. Надання допомоги в укладанні контрактів на поставки нафтопродуктів. [16].
6. Інвестиції у житлову й соціальну інфраструктуру. Уповільненню поверненню біженців до України може посприяти відсутність житла. Рішення цієї проблеми вбачають у сучасних технологіях збірних будинків з подальшою їх приватизацією. Одним з ключових факторів повернення емігрантів є надання доступу до дитсадків і шкіл. [43].

IV. Реконструкція – стадія IV. «Довгострокова перспектива зростання».

1. Реформи капіталу, технологій та інституцій: Радикальна модернізація країни неможлива без залучення іноземних інвестицій та технологій. Досвід Польщі є наочним прикладом того, як доступ до єдиного ринку ЄС й узгодження інституцій сприяє прямим іноземним інвестиціям. Попри подібний рівень розвитку, ВВП Польщі на душу населення утричі вищий за ВВП України станом на 2021 рік. [1].
2. Інституційні реформи: Об'єднання українців з вірою у перспективне майбутнє постає унікальною можливістю трансформування інституцій України.
 - 2.1. Вступ до ЄС є потужним стимулом узгодження з ЄС регулятивного й законодавчого поля для забезпечення верховенства права, низької корупції та сильної демократії. Агенція уможливорює забезпечення технічною допомогою й створення стимулів для європейського майбутнього України. Використання Агенцією протоколів публічних закупівель щодо максимізації ефективності допомоги – потенційний елемент публічних закупівель України. Впровадження сертифікації ЄС не потребує додаткового часу чи витрат. Процес вступу до ЄС – можливість остаточного реформування судової системи й державної служби України. [25].
 - 2.2. Позбавлення від пережитків радянського минулого для впровадження ліберальної політики. Існує необхідність спрощення Податкового кодексу через велику кількість скарг українських підприємців. Регуляцію потрібно здійснити відповідно до європейських стандартів. [13].
 - 2.3. Децентралізація: З 2014 року Україна надає більші економічні й політичні повноваження органам місцевого самоврядування. Процес подальшої децентралізації влади має на меті поліпшення розподілу

ресурсів, запровадження більшої політичної конкуренції та збудуванню стійкої місцевої громади. [36].

2.4. Земля: Впровадження Україною ринку землі у 2020 році досі має певні обмеження щодо тих, хто має право власності на землю. Процес подальшої лібералізації необхідний для залучення прямих іноземних інвестицій. [43].

3. Інфраструктура: Мета – створення спільного ринку з ЄС.

3.1. Транспортна мережа: Блокування Росією українських морських портів виявило вразливість торговельної системи. Для мінімізації ризиків виникнення нового блокування є необхідність створення стійкого транспортного зв'язку із ЄС (залізницею, автобаном, трубопроводами, мостами) зі спрямуванням українського експорту до Європи. [6].

3.2. Енергія: Реалізація державної політики у сфері електроенергетики має проводитись згідно трьом цілям. По-перше, не існує потреби у поверненні енергомережі України до довоєнного стану. Натомість потрібно знизити залежність від використання викопного палива й взяти курс на декарбонізацію енергетичного сектору. Досягнення цієї цілі сприяє мінімізації стратегічної залежності від Росії. По-друге, існує потреба у спрямуванні енергетичної політики на інтеграцію з ЄС. Приєднання 16 березня 2022 року української електромережі до європейської свідчить про диверсифікацію джерел енергії, створення більшої конкуренції та посилення енергетичної незалежності від Росії. Здійснення подальших кроків забезпечить економічне зростання й енергетичну безпеку. По-третє, існує потреба у запровадженні програм енергоефективності, оскільки за показниками енергомісткості українське ВВП майже втричі перевищує за показниками європейське. [43].

3.3. Соціальна інфраструктура: Ключовим елементом реконструкції є стимулювання повернення як внутрішньо, так і зовнішньо

переміщених осіб до їхнього постійного місця проживання. Існує критична необхідність у відбудуванні будинків, шкіл, лікарень тощо. Діяльність Агенції може посприяти розробці спеціальних програм побудови нового чи відбудови зруйнованого житла й наданню відповідної технічної допомоги. [43], [47].

4. Заохочення іноземних інвестицій та технологій: Україна – перспективний напрямок для прямих іноземних інвестицій. Пришвидшення цього процесу можливе за впровадженням державної політики заохочення припливу іноземних інвестицій.
 - 4.1. Банківський сектор: Можлива приватизація двох найбільших державних банків іноземними банківськими групами поглибить залучення України до міжнародного ринку капіталу й залучить прямі іноземні інвестиції при дотриманні стандартів безпеки та надійності. Узгодження політики НБУ з ЄЦБ спростить процес впровадження системи європейських банків до України. [14].
 - 4.2. Субсидії: Невпевненість інвесторів у безпеці інвестиційних вкладів провокує пошук сильніших стимулів. Наприклад, надавання урядами й міжнародними інституціями (ЄІБ, ЄБРР тощо) субсидій у вигляді знижених податків, субсидованих кредитів, доступу до експортно-імпортних кредитів фірмам, які інвестують в Україну. Для мінімізації ризику приватних інвестицій перспективним є запровадження субсидованої програми страхування, мультиплікативний ефект якої визначається прямою пропорційною залежністю між доларом публічних видатків й доларом інвестицій. Надання Україною доступу до власних приміщень й інфраструктури спростить приплив інвестицій. [14].
 - 4.3. Правове поле країн ЄС: Мінімізація ризиків експропріації, подолання корупції. [25].
5. Попри запровадження нових технологій для поступової модернізації виробничих потужностей України, її капітал і виробничі технології

залишаються застарілими. «Технологічний стрибок» можливий лише за реконструкції.

- 5.1. Реконструкція міст: Цілі міста потребуватимуть повної відбудови. Попри наявну природну тенденцію відновлювання міст такими, якими вони були, потрібно уникати радянського стилю при відбудуванні житлових будинків й інфраструктури. Пріоритетним є використання новітніх технологій (особливо енергоефективності), дизайну й міського планування. Важливе дотримання балансу між «старими» й «новими» містами. Допомога Агенції у виробленні рекомендацій щодо наближення інфраструктури й інвестицій України до технологічної межі спрямована на школи, багатоквартирні будинки, аеропорти тощо. [43].
- 5.2. Транспорт: Необхідність проведення реконструкції зруйнованих аеропортів передбачає планування оптимальної мережі повітряного сполучення між містами. Запровадження євроколії посприє розширенню можливостей залізничного сполучення. [6].
- 5.3. Альянси: Надання багатьма компаніями безплатної допомоги для майбутньої відбудови України потребує негайної формалізації. Заохочення Агенцією компаній має застосовуватися доти, поки Україна знаходиться на перших шпальтах провідних світових ЗМІ. [1].
- 5.4. R&D: Процес побудови довгострокових стосунків в галузі досліджень і розробок можливий завдяки значному потоку біженців до ЄС, серед яких студенти, дослідники й інші «білі комірці». Розширення Європейських освітніх програм (Erasmus або European Research Council) має на меті надання (фінансових) можливостей українцям для навчання закордоном. Встановлені міжнародні зв'язки й співробітництво з іноземними університетами сприяють підвищенню якості науково-педагогічного складу й глобальній освіті українських студентів. Консолідація вищої освіти України для

концентрації ресурсів в провідних інституціях забезпечить досягнення найкращих результатів досліджень і послуг для студентів. [5].

- 5.5. Галузь перекладу і перекладознавства: Привернення міжнародної уваги до України потребує представлення українських культурних продуктів закордоном. Налагодження євроінтеграційних процесів призведуть до виникнення величезного масиву документів і політик, що потребуватимуть точного та якісного фахового перекладу. Необхідність компаній і організацій у матеріалах і сайтах українською мовою. Нарощення обсягів надрукованих перекладних іноземними мовами книжок.

Отже, модернізація України й убезпечення її майбутнього можливі завдяки реконструкції, що проводитиметься у декілька етапів, ключовими принципами якої є вступ до ЄС й організація під її заступництвом окремої агенції з питань координації програм реконструкцій, власницею яких постає українська держава.

ВИСНОВКИ

З погляду літературних перекладів можна визначити значний внесок перекладачів у розвиток культури й мови. Вони сприяли підвищенню статусу перекладача художньої літератури, розцінювали свою працю як важливий внесок у розбудову держави. Цей підхід акцентувався в їхніх вступних і коментарях до перекладених творів. Заради досягнення цілей, перекладачі нерідко виступали як суперники авторів, прагнувши перевершити їх у створенні нового тексту. Ця конкурентна динаміка сприяла підвищенню якості літературних перекладів і розвитку літературної сфери.

Перекладацька діяльність є важливим і багатогранним явищем з комплексним значенням. Вона має важливе суспільно-політичне призначення, оскільки сприяє встановленню й розвитку політично-економічних, соціально-етнічних та міждержавних зв'язків, національно-культурне – сприяє збереженню й розповсюдженню культурної спадщини; загально-наукове – сприяє встановленню практичного значення перекладу у різних наукових галузях.

Організація перекладацької діяльності, зокрема переклад ідеологічно-забарвленого контенту, є складним завданням, яке вимагає від перекладача вміння виділяти основні ідеологеми з високим інформаційним і емоційним навантаженням. Об'єктивне ставлення до тексту і збереження його автентичності сприяє успішному перекладу і збереженню цілісності оригінального тексту.

Перекладна література виконує багато функцій, серед яких виділяють соціальну, комунікативну, когнітивну, загальнокультурну і оцінно-виховну. Ці функції допомагають задовольнити соціальні потреби суспільства й забезпечують обмін знаннями та культурними цінностями. Переклад є важливим інструментом соціалізації та збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Перекладацька діяльність за повоєнних часів відзначається великою різноманітністю й розширеним змістом порівняно з періодом воєнних часів. Це стало можливим завдяки активному розвитку суспільства й збагаченню перекладацької спадщини. Перекладачі стикаються з різними галузями й жанрами, що вимагають від них вищого рівня професіоналізму. Різноманітність перекладацької діяльності сприяє взаєморозумінню між різними культурами й обміну знаннями та ідеями в сучасному світі.

Сфера лінгвістичного забезпечення війська визначає важливі вимоги до військового перекладача, який грає вирішальну роль у взаємодії військових та цивільних структур, а також у забезпеченні комунікаційного процесу. Урахування вимог разом з постійним вдосконаленням стандартів військового перекладу є важливим елементом забезпечення ефективного функціонування військових структур і досягнення поставлених завдань у воєнний час.

Ідеологія заслуговує особливої уваги у галузі перекладу й перекладознавства, оскільки впливає на вибір перекладача, визначає його підходи й стратегії перекладу й формує зміст і сприйняття тексту. Вибір ідеологічних стратегій у перекладі може бути зумовлений як внутрішніми перекладацькими рішеннями, так і зовнішніми обставинами, включаючи цензуру і вимоги редакційних комісій. Ідеологічний вплив може бути як свідомим, так і несвідомим, а також добровільним або примусовим.

Порівняння післявоєнної України з Європою після Другої світової війни уможливорює формування наступного висновку: післявоєнна Україна має значний потенціал завдяки високоосвіченій робочій силі, функціонуванню інституцій та низькій ймовірності «ресурсного прокляття».

Модернізація України й убезпечення її майбутнього – це надзвичайно важливі завдання, виконання яких можливе через реконструкцію країни у кілька етапів. Один із ключових принципів цієї реконструкції – вступ до ЄС. Цей крок відкриває перед Україною доступ до ресурсів, досвіду й можливостей ЄС, що допоможе у сприянні сталому економічному й соціальному розвитку країни. Ще одним важливим принципом є створення

окремої агенції з питань координації програм реконструкцій під власництвом української держави. Це забезпечить більш ефективну роботу й контроль над реалізацією реконструкційних проєктів. Такий підхід дозволить уникнути бюрократичних перешкод та забезпечити прозорість у використанні ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айхенгрін Б., Рашкован В. Л. Організація допомоги // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 459–492.
2. Балабін В. В. Вимоги до військового перекладача // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологічні науки. Одеса, 2018. Т. 2, № 32. С. 140–143.
3. Балабін В. В. Перекладацьке супроводження як основа лінгвістичного забезпечення військ // Військова освіта і наука: сьогодні і майбутнє : збірник доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2012 р.) / відпов. за випуск Балабін В. В. Київ, 2012. С. 122–123.
4. Балабін В. В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу // Філологічні трактати. 2018. Т. 10, № 1. С. 7–18.
5. Безверщенко Ю. В., Колежук О. А. Трансформація українських наукових досліджень та розробок у рушійну силу відновлення України // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 424–458.
6. Білоткач В., Івальді М. Відбудова транспортної інфраструктури України // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 234–262.
7. Влахов С., Флорін С. Неперекладне в перекладі. 2009. 360 с.
8. Волошина А. В. Безеквівалентна і фонові лексика у східнослов'янських мовах : дис. канд. філол. Наук : 10.02.17. Кіровоград, 2001. 195 с.
9. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій / уклад. О. В. Бровкіна. Суми : Сумський державний університет, 2016. 117 с.
10. Грабовський П. А. Лист до Б. Грінченка. 31 серпня 1900 р. // Зібрання творів : у 3 т. Київ, 1960. Т. 3. С. 294–297.
11. Григоренко Є., Шніцер М. Бізнес-середовище // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 107–130.
12. Григорій Сковорода: повна академічна збірка творів / за ред. Л. В. Ушкалова. Харків-Едмонтон-Торонто : Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
13. Гундорова Т. І. Іван Франко // Історія української літератури ХІХ століття. Книга 3 : навч. посіб. / за ред. М. Т. Яценка. Київ, 1997. С. 298–362.

14. Де Хаас Р., Пивоварський О. Відновлення та розвиток фінансового сектору України після війни // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 181–209.
15. Деркач Б. А. Петро Гулак-Артемівський // Історія української літератури ХІХ століття. Книга 1 : навч. посіб. / за ред. М. Т. Яценка. Київ, 1995. С. 137–151.
16. Дерюгіна Т., Кравченко О., Реджан М. Відбудова енергетичного сектору України: виклики та можливості // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 210–233.
17. Дормидонтов О. А., Нелюбін Л. Л., Васильченко О. А. Підручник військового перекладу: англійська мова. 1972. 653 с.
18. Задорожна М. А. Основи загальної теорії та практики перекладу (англійська й російська мови як іноземні). Київ : Вид. центр КНЛУ, 2001. 240 с.
19. Зеров М. К. Брюсов – перекладач латинських поетів // Українське письменство / упоряд. М. Сулима, М. Москаленка. Київ, 2002. С. 1028–1032.
20. Зеров М. К. У справі віршованого перекладу // Нове українське письменство: Історичний нарис. Мюнхен, 1960. С. 139–141.
21. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) : монографія. Львів : Вид-во при Львівському університеті, 1989. 214 с.
22. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Львів, 2005. С. 8–23.
23. Івакін Ю. О., Смілянська В. Л. Тарас Шевченко // Історія української літератури ХІХ століття. Книга 2 : навч. посіб. / за ред. М. Т. Яценка. Київ, 1996. С. 97–144.
24. Кальниченко О. А., Зарубіна З. В. Концепція перекладу Андре Лефевра та її термінологія // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологічна науки. Харків, 2014. Вип. 77. С. 210–218.
25. Клімкін П. А., Міклош І. Європейська інтеграція України // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 19–43.
26. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
27. Косинська Ю. В. Розвиток редагування перекладної літератури на українських землях // Вчені записки Таврійського національного

- університету ім. В. І. Вернадського. Філологічні науки. Сімферополь, 2012. Т. 25, № 4. С. 160–164.
28. Кузенко Г. М. Перекладацькі функції та їхня роль у діяльності перекладача // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Філологічні науки. Дрогобич, 2016. № 6. С. 84–86.
29. Кузенко Г. М. Теоретичні засади української школи художнього перекладу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологічні науки. Одеса, 2015. Т. 2, № 18. С. 135–137.
30. Левченко Н. М. Біблійна герменевтика в давній українській літературі : монографія. Харків : Майдан, 2018. 392 с.
31. Левчик Н. В., Мороз Л. З. Михайло Старицький // Історія української літератури ХІХ століття. Книга 3 : навч. посіб. / за ред. М. Т. Яценка. Київ, 1997. С. 205–241.
32. Максименко О. В. Медійний переклад в умовах інформаційної війни // Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 50. С. 29–34.
33. Маркіна М. Г. Адекватність як перекладацька проблема (функціональний підхід) // Вісник Дніпропетровського університету. Філологічні науки. Дніпропетровськ, 2008. Т. 16, № 14. С. 184–189.
34. Матхаузерова С. Давньоруські теорії мистецтва слова. Прага, 1976. 146 с.
35. Методичні рекомендації з розроблення нормативних документів підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України / Толлок І. В. та ін. Київ, 2016. 29 с.
36. Милованов Т. С., Ролан Ж. Повоєнна відбудова та реформи державного управління України // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 44–76.
37. Нарис про відбудову України / Т. Бекер та ін. Лондон : CEPR Press, 2022. 36 с.
38. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш // Історія української літератури ХІХ століття. Книга 2 : навч. посіб. / за ред. М. Т. Яценка. Київ, 1996. С. 272–318.
39. Нелюбін Л. Л. Вступ до техніки перекладу (когнітивний теоретико-прагматичний аспект). 2009. 216 с.
40. Нелюбін Л. Л. Тлумачний перекладознавчий словник : словник 5-те вид., переробл. та допов.. 2008. 320 с.
41. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ : Наша культура і наука, 2001. 440 с.

42. Онопрієнко В. І., Ткаченко В. В. Розвиток науки в Україні у до інституційний період // Гілея: науковий вісник. Історичні науки. Київ, 2010. Вип. 36. С. 29–52.
43. Прискорення економічного зростання міст в Україні / Р. К. Грін та ін. // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 263–311.
44. Радул О. С. Вищі школи України у XVI–XVII ст. // Сучасна освіта в Україні: інтеграція в Європейський освітній простір : монографія. Дніпро, 2023. С. 49–58.
45. Радчук В. Д. Функції перекладу // Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах: науково-методичний журнал. 2017. № 10. С. 38–46.
46. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
47. Ринок праці в Україні: відбудувати кращим, ніж він був / А. Джакомо та ін. // Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. О. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. Лондон, 2022. С. 312–354.
48. Рудницька Н. М. Переклад як об'єкт впливу політичної ідеології // Балтійський гуманітарний журнал. 2013. Вип. 1. С. 25–28.
49. Рудницька Н. М. Самоцензура перекладача // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. Житомир, 2013. Вип. 2. С. 134–137.
50. Семенець О. Є., Панасьєв О. М. Історія перекладу : навч. посіб. Київ : Вид-во при Київському державному університеті, 1991. 296 с.
51. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт – Наш час, 2006. 344 с.
52. Терехова С. І. Вступ до перекладознавства. (Сучасні проблеми і теорії. Діяльність перекладача. Основи техніки перекладу) : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. 163 с.
53. Терехова С. І. Поліпарадигмальність як характерна ознака сучасного перекладознавства. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz2/215.pdf> (дата звернення: 24.08.2023).
54. Тимошик М. С. Історія видавничої справи : підручник. Київ : Наша культура і наука, 2007. 496 с.
55. Тофтул М. Г. Етика : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 416 с.
56. Травестія URL: <https://ukrtvory.in.ua/travestiya/> (дата звернення: 23.08.2023).
57. Франко І. Я. Твори : в 20 т. Київ : Держлітвидав України, 1955. Т. 16 : Літературно-критичні статті. 466 с.

- 58.Хорунжа Л. А. Сутність і особливості професійної перекладацької діяльності // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологічні науки. Одеса, 2014. № 11. С. 154–156.
- 59.Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 284 с.
- 60.Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова. Культура. Влада. Київ : Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 2000. 286 с.
- 61.Яценко М. Т. Іван Котляревський // Історія української літератури ХІХ століття. Книга 1 : навч. посіб. / за ред. М. Т. Яценка. Київ, 1995. С. 68–90.
- 62.Baumgarten S. Ideology and Translation // Handbook of Translation Studies. 2012. Vol. 3, P. 59–65.
- 63.Hatim B., Mason I. The Translator as Communicator. Abingdon : Routledge, 1997. 256 p.
- 64.Kravtsova O. Relihiinyi Dyskurs yak Obiekt Movoznavchoho Doslidzhennia Perekladiv Maksyma Hreka // World Science. 2019. Vol. 3, No. 8(48). P. 17–20.
- 65.Lilova A. Introduction to the General Theory of Translation / ed. by P. M. Toper. 2015. 256 p.
- 66.René Meertens. La traduction des texets journalistiques. URL: <http://foreignword.com/fr/Articles/Meertens/default.htm> (Last Access: 24.08.2023).
- 67.Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. by M. Baker. Abingdon : Routledge, 2001. 654 p.
- 68.Santaemilia J. The Translation of Sex-Related Language: The Danger(s) of SelfCensorship(s) // TTR: traduction, terminologie, redaction. Quebec, 2008. Vol. 21, No 2. P. 221–252.
- 69.Schaffner Ch. Third Ways and New Centres: Ideological Unity or Difference? // Apropos of Ideology: Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies / ed. by M. C. Perez. Manchester, 2003. P. 23–42.
- 70.Verves H. D. Tam, gdzie Ikwy srebrne fale płyną; z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich w XIX i XX wieku : monografia. Warszawa : Państwowe Wydawn. Naukowe, 1972. 321 s.

Мас-медіа ресурси

- 71.Будуть їхати в Ростов: бойовики зізналися, що їм ніде визначати коронавірус. URL: <https://www.unian.ua/health/country/10852439-budut-jihati-v-rostov-boyoviki-ziznalisya-shcho-jim-nide-viznachati-koronavirus.html> (дата звернення: 24.08.2023).

72. Військові оркестри зіграли в аеропортах України в пам'ять про загиблих «кіборгів» / Машкін В. Та ін.. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/video-dap/30387494.html> (дата звернення: 24.08.2023).
73. Горевой Д. Війна і миротворчість від УПЦ (МП): чого не врахував радник секретаря РНБО Сергій Сивохо? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30396219.html> (дата звернення: 24.08.2023).
74. Додонов Р. О. Криза, війна чи конфлікт - як коректно називати події на сході України? URL: <https://uisgda.com/ua/kriza-vjna-chi-konflkt-yak-korektno-nazivati-pod-na-shod-ukrani.html> (дата звернення: 24.08.2023).
75. Зеленський «дав шанс» уряду Гончарука, але поставив умови. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30383645.html> (дата звернення: 24.08.2023).
76. Інформаційне Агентство УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/> (дата звернення: 24.08.2023).
77. Прискорення сепаратистів в окупованому Криму. URL: <https://www.google.com/amp/s/www.radiosvoboda.org/amp/25292287.html> (дата звернення: 24.08.2023).
78. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/> (дата звернення: 24.08.2023).
79. «Референдум» у Криму розпочався. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25298377.html> (дата звернення: 24.08.2023).
80. Солонина Є. Зізнання «ексміністра» угруповання «ДНР» та спецоперація СБУ: що це було? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30408771.html> (дата звернення: 24.08.2023).
81. 200 тисяч паспортів Росії на Донбасі. «ДНР» та «ЛНР» після «нормандської» зустрічі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30361430.html> (дата звернення: 24.08.2023).
82. В ДНР приготувались к «любым глупостям» Києва. URL: <https://lenta.ru/news/2020/01/21/smirno/> (дата звернення: 24.08.2023).
83. В Криму почався референдум о присоединении к России. URL: <https://lenta.ru/news/2014/03/16/crimea/> (дата звернення: 24.08.2023).
84. Зеленский отказался от предложения Путина по выборам в Донбассе. URL: <https://lenta.ru/news/2019/12/10/vibori/> (дата звернення: 24.08.2023).

- 85.«Киборг» пообщался с Порошенко и рассказал о пребывании в плену у ополченцев. URL: <https://lenta.ru/news/2016/12/19/kiborg/> (дата звернения: 24.08.2023).
- 86.Лента.Ру. URL: <https://lenta.ru/> (дата звернения: 24.08.2023).
- 87.Махинько О. Конфликт или война: право против политической целесообразности URL: <https://investigator.org.ua/publication/publikatsii-donbass/219138/> (дата звернения: 24.08.2023).
- 88.Освобожденные ополченцы рассказали о пытках украинских силовиков. URL: <https://lenta.ru/news/2019/12/30/pitky/> (дата звернения: 24.08.2023).
- 89.Стало известно отношение украинцев к войне в Донбассе. URL: <https://m.lenta.ru/news/2019/12/06/donbass/amp/> (дата звернения: 24.08.2023).
- 90.Эксперт: Националисты на Украине планируют, нагнетая обстановку, прибегнуть к террору и окончательно захватить власть. URL: <https://russian.rt.com/article/24342/amp> (дата звернения: 24.08.2023).
- 91.BBC World. URL: <https://www.bbc.com/news/world> (Last Access: 24.08.2023).
- 92.Crimea referendum: Voters 'back Russia union'. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26606097> (Last Access: 24.08.2023).
- 93.Crimea Secession Vote: How, Why and What Next? URL: <https://www.foxnews.com/world/crimea-secession-vote-how-why-and-what-next> (Last Access: 24.08.2023).
- 94.Fox News. URL: <https://www.foxnews.com/> (Last Access: 24.08.2023).
- 95.Is Crimea's referendum legal? URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26546133> (Last Access: 24.08.2023).
- 96.Leonard P. Russia's propaganda campaign against Ukraine reaches fever pitch. URL: <https://www.ctvnews.ca/mobile/world/russia-s-propaganda-campaign-against-ukraine-reaches-fever-pitch-1.1730522?cache=yesclipId10406200text/html;charset=utf-80404/7.258454> (Last Access: 24.08.2023).
- 97.Putin defends rebel leaders in eastern Ukraine. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50851039> (Last Access: 24.08.2023).
- 98.Russia Today. URL: <https://russian.rt.com/> (Last Access: 24.08.2023).
- 99.Shevchenko V. A. Ukraine conflict: The 'cyborg' defenders of Donetsk airport. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29793696> (Last Access: 24.08.2023).

100. 95.7% of Crimeans in referendum voted to join Russia – preliminary results. URL: <https://www.rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/> (Last Access: 24.08.2023).